

РЕФОРМА ВИСОКОГ ВОЈНОГ ШКОЛСТВА
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ
– МИСИЈЕ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ
И БОЛОЊСКИ ПРОЦЕС

Проф. др *Јан Марчек*, пуковник^{*}
проф. др *Радун Јеремић*, пуковник^{**}

У раду је анализиран утицај нормативно-доктринарних и образовних детерминанти на реформу система високог војног образовања. На основу анализе обухваћене су следеће нормативно-доктринарне претпоставке: Закон о одбрани, Стратегија националне безбедности, Стратегија одбране, Стратегијски преглед одбране, Нацрт војне доктрине и Министарско упутство. Осим тога, предмет ове анализе биле су следеће образовне детерминанте: Болоњска декларација о европском простору за високо образовање; Закон о високом образовању Републике Србије и искуства неких иностраних војношколских система о образовању официрског кадра у складу са Болоњским процесом. Приликом дефинисања модела образовања официрског кадра и израде студијских програма узети су у обзир дефинисани профили официра Војске Србије, као и досадашњи резултати истраживања система војног школства.

Процес реформе високог војног образовања чине три фазе: прва фаза обухвата активности на успостављању тешње сарадње Војне академије са Београдским универзитетом и неким његовим факултетима, што је резултирало израдом заједничких студијских програма; друга фаза реформе почела је процесом акредитације Војне академије и Војномедицинске академије као Високих школа академских студија и њихових студијских програма; трећа фаза реформе почиње формирањем интегрисаног Војног универзитета и његовом акредитацијом, као и акредитацијом студијских програма за трећи ниво образовања (докторске студије). Упоредо с тим процесом, током друге и

* Аутор је руководиоца основних студија у Војној академији и руководиоца Тима за развој студијских програма.

** Аутор је начелник катедре Војне технологије у Војној академији и заменик руководиоца Тима за развој студијских програма.

треће фазе реформе пројектована су четири нивоа стручног усавршавања (образовања током живота) официра.

Ово је превод изворног текста који је публикован новембра 2007, у Occasional Paper Series No 13, у Европском центру за студије безбедности Џорџ К. Маршал.

Кључне речи: реформа, високо војно образовање, мисије Војске Србије, Бољошки процес, Војна академија, Војномедицинска академија, Војска Србије, акредитација, стручно усавршавање, образовање током живота.

Увод

Савремени изазови, ризици и претње по безбедност наше земље у многоме су утицали на то да се дефинише Стратегија националне безбедности Републике Србије, Стратегија одбране и Војна доктрина. Основне доктринарне норме тих докумената операционализоване су кроз Стратегијски преглед одбране, као и бројна доктринарна документа нижег нивоа. Ти документи настали су као резултат свестране анализе нових безбедносних изазова, ризика и претњи, као и научног и стручног приступа димензионарању нашег система одбране у односу на те детерминанте.

Реформа система одбране Републике Србије је свеобухватан и програмиран процес који обухвата дефинисање визија, мисија, циљева и задатака свих његових елемената. Полазећи с тог становишта, извршене су значајне промене у намени и структури наше војске, односно извршена је њена трансформација у бројно мање али ефикасније снаге, које ће бити у стању да се супротставе новим безбедносним изазовима, ризицима и претњама у региону и на глобалном нивоу.

Кључни део процеса реформе система одбране чини изградња новог модела школовања и обуке, с обзиром на то што будуће мисије Војске Србије, дефинисане као одбрана од оружане агресије, учешће у мировним мисијама и помоћ цивилном становништву у ванредним ситуацијама захтевају битно промењену структуру знања и способности официра, подофицира и војника. Та знања и способности могу да се стекну новим концептом школовања и усавршавања официра и подофицира, као и новим концептом обуке професионалних војника.

Процес трансформације војног школства почео је у време када је Бољошки процес у Србији већ узимао маха, а неукључивање у тај процес представљало би за војношколски систем својеврсну самоизолацију и губитак везе са академском заједницом у Републици Србији и шире, у Европи. Сходно томе, процес реформе високог војног образовања текао је у правцу његове по-

степене хармонизације са образовним системом у друштву, упркос многим проблемима и препрекама које су стајале на том путу. Међутим, војношколски систем још увек примењује Закон о војним школама и војним научно-истраживачким установама, који је донет за време постојања СРЈ и СЦГ (*Службени лист СРЈ*, бр. 80/94, 74/99 и *Службени лист СЦГ*, бр. 44/2005) и то га чини аутономним и потпуно независним од система високог образовања у друштву. У протеклом периоду учињени су први кораци у правцу успостављања тешње сарадње са цивилним универзитетима, а нарочито Београдским универзитетом и његовим факултетима, па су са њима потписани уговори о заједничкој сарадњи и израђени заједнички студијски програми.

Усклађивање војношколског система са системом образовања у друштву неминовно подразумева и процес његове акредитације у складу са Законом о високом образовању Републике Србије, који је усклађен са Болоњском декларацијом. То имплицира потребу да се на нов начин регулишу нормативне основе војног школства, преиспита његова постојећа организација, циљеви школовања и програмске основе. Наравно, реформа система војног школства, а нарочито високог војног образовања, требало би да прати реформске процесе у осталим сегментима система одбране, а нарочито оне који се односе на нове мисије, задатке и организацију Војске Србије, као и захтеве који проистичу из укључења Републике Србије у Програм „Партнерство за мир“.

1. Основне детерминанте реформе високошколског војног образовања

Реформа високог војног образовања детерминисана је бројним чиниоцима, међу којима најзначајније место заузимају: 1) нормативне и доктринарне претпоставке; 2) образовне детерминанте; 3) дефинисање профила официрског кадра и 4) досадашњи резултати истраживања система војног школства. Међу нормативне и доктринарне чиниоце спадају: Закон о одбрани, Стратегија националне безбедности, Стратегија одбране, Стратегијски преглед одбране, Војна доктрина (нацрт) и Министарско упутство за 2008. и 2009. годину. Другу групу детерминанти чине: Болоњска декларација о европском простору за високо образовање; Закон о високом образовању Републике Србије и искуства неких страних војношколских система о њиховом организовању и изради студијских програма у складу са Болоњском декларацијом. Профили официрског кадра дефинисани су у оквиру научно-истраживачког пројекта који је реализован у току 2005. и 2006. године, а реформа система војног школства, па самим тим и високог војног образовања, била је предмет посебног истраживања у току 2006. године.

1.1. Нормативне и доктринарне претпоставке

Реформа система одбране одвија се као свеобухватна промена нормативне регулативе, доктринарних докумената и структуре снага ради ефикаснијег остваривања циљева система одбране у супротстављању свим облицима угрожавања безбедности Републике Србије. Доношењем Устава Републике Србије дефинисана је улога система одбране, а затим су донети Закон о одбрани и Закон о Војсци Србије, чиме су створене законске претпоставке за структурне и функционалне промене у Министарству одбране и Војсци Србије, с тежиштем на организационим променама, наставку процеса професионализације, модернизацији и опремању Војске савременим оружјем и опремом, променама у систему војног школства и у систему обуке војника, старешина, команди и јединица. Осим наведених законских пројеката, још три закона чине неопходан правни оквир за наставак реформи и професионализацију Војске Србије: Закон о војној, радној и материјалној обавези; Закон о цивилној служби и Закон о употреби Војске и других снага одбране у мултинационалним операцијама ван граница земље.

Законом о одбрани (*Службени гласник Републике Србије*, бр. 116/07), регулисане су надлежности Владе у области система одбране, тако што она „утврђује и води политику одбране, предлаже и извршава законе и општа акта Народне скупштине која се односе на одбрану“ (члан 12. Закона). Сходно томе, Народна скупштина Републике Србије усвојила је Стратегију националне безбедности, Стратегију одбране и Закон о војнобезбедносној и војнообавештајној агенцији. Такође, усвојен је Стратегијски преглед одбране, којим су операционализовани ти стратегијски документи и динамика реформе свих елемената система одбране Републике Србије. Нацртом војне доктрине детаљно су дефинисани визија, мисије и задаци Војске Србије.

У склопу реформе система одбране Републике Србије значајно место заузима и реформа система војног школства. Доношењем Закона о министарствима (*Службени гласник Републике Србије*, бр. 43/07), Министарство одбране је ушло у састав Владе Републике Србије и у оквиру својих надлежности обавља послове у вези са војним образовањем и научноистраживачким радом значајним за одбрану. Када је реч о оснивању војношколских установа, према Закону о одбрани, Влада одлучује о оснивању и укидању војношколских установа и о њиховом укључивању у образовни и научноистраживачки систем Републике Србије (члан 12. Закона).

Основне критеријуме за структурну и програмску реформу војношколског система чине ставови изражени у Стратегији одбране, да би школовањем професионалних војника требало да се створи профил савременог официра кога детерминишу три тежишна чиниоца: вредносна оријентација дру-

штва; карактеристике савременог рата и научно-технолошка револуција. Једну од најзначајнијих претпоставки за израду нових студијских програма треба да чине мисије и задаци Војске Србије које су дефинисане у Стратегијском прегледу одбране. С обзиром на то да су, осим одбране Републике Србије од оружаног угрожавања споља, у овом документу дефинисане још две мисије Војске Србије, нови студијски програми морају да обухвате садржаје којима ће се студенти оспособљавати за све три мисије и њима одговарајуће задатке.

У мисији одбране Републике Србије од оружаног угрожавања споља, Војска Србије извршава следећа три задатка: 1) одвраћање од оружаног угрожавања; 2) одбрана територије и 3) одбрана ваздушног простора. Ради учешћа у изградњи и очувању мира у региону и свету, Војска Србије треба да учествује у међународној војној сарадњи и у мултинационалним војним операцијама. Трећа мисија Војске Србије односи се на подршку цивилним властима у супротстављању претњама безбедности. У тој мисији Војска Србије извршава следеће задатке: подршка цивилним властима у супротстављању унутрашњем оружаном угрожавању, сепаратизму, тероризму и организованом криминалу и подршка цивилним властима у заштити и спасавању од природних непогода и индустријских и других катастрофа. Значајно је напоменути да се ове мисије заснивају на новим стратешким концептима и оперативним процедурама, што представља темељну реформску потребу, с једне, и изазов за војно образовање, с друге стране.¹

1.2. Образовне детерминанте

Систем војног образовања заснива се на Закону о војним школама и војним научноистраживачким установама (*Службени лист СРЈ*, бр. 80/94, 85/94, 74/99 и *Службени лист СЦГ*, бр. 44/2005). Тај закон, према мишљењу Јефтића и Вуруне, пре увођења Болоњске декларације „није доводио у питање усклађеност војног и цивилног високог образовања зато што у области високог образовања није било разлика између војног и цивилног закона“. Такође, тај закон није спутавао развој високог образовања, последипломских студија и последипломског усавршавања, што је „пружало стабилан оквир за несметано спровођење високог војног образовања паралелно са системом цивилног образовања“, а самим тим и „слабило вољу и потребу за једном свеобухватном реформом“.²

¹ Јефтић, З., Вуруна, М.: „Реформа војног образовања у Републици Србији – могућности, изазови, правци развоја“, *Војно дело*, бр. 1, 2009, стр. 162.

² Исто, стр. 160.

Да би систем војног образовања, у актуелним околностима, могао не-сметано да функционише, неопходно је да се његов рад регулише новим законским прописима. У вези с тим, постоји алтернатива да се донесе нови закон о војним школама и војним научноистраживачким установама, који би био у складу са одговарајућим цивилним законима у тој области или да се систем војног школства и војне научноистраживачке делатности у потпуности организује у складу са важећим републичким законима из тих области. Кад је у питању високо војно образовање, најрационалније би било да се његова организација и функционисање дефинишу према постојећем републичком Закону о високом образовању, с тим да се усвоје измене неких одредби којима би се регулисало оснивање (постојање) високошколских установа за потребе војног образовања, као и специфичности високог војног образовања. Такође, војношколски систем Републике Србије требало би да се усклади са образовним тенденцијама у војношколским системима неких европских земаља, које су своје системе хармонизовале са системом образовања у друштву и ускладиле га са Болоњском декларацијом. Полазећи с тог становишта, образовне детерминанте реформе система високог војног образовања Републике Србије чине: 1) Болоњска декларација о европском простору за високо образовање; 2) Закон о високом образовању Републике Србије и 3) искуства страних војношколских система о организацији војног школства и изради студијских програма у складу са Болоњским процесом.

1.2.1. Болоњска декларација о европском простору за високо образовање

Болоњска декларација означава прекретницу у развоју високог образовања у Европи.³ Тај документ усвојен је 19. јуна 1999. године у Болоњи, а потписали су га министри 29 европских земаља задужени за високо образовање.⁴ Тим чином свака земља потписница добровољно је преузела обавезу да изврши реформу свог система високог образовања у складу са прокламованим заједничким циљевима и да ће у том правцу координирано деловати. Према томе, та декларација не представља само политичку изјаву, већ и обавезујућу оријентацију ка програмима активности.⁵

³ Тај документ израдила је Конфедерација конференција ректора земаља Европске заједнице и Удружење универзитета у Европи (CRE).

⁴ Тог датума Болоњску декларацију потписале су следеће земље: Аустрија, Белгија, Бугарска, Чешка, Данска, Естонија, Финска, Француска, Немачка, Грчка, Мађарска, Исланд, Ирска, Италија, Летонија, Литванија, Луксембург, Малта, Холандија, Норвешка, Пољска, Португалија, Румунија, Словачка, Словенија, Шпанија, Шведска, Швајцарска и Велика Британија.

⁵ Болоњској декларацији претходила је Сорбонска декларација од 25. маја 1998, која је означила кључну улогу универзитета у развоју европске културне димензије и стварања европског подручја високог образовања као кључног фактора промоције покретљивости грађана и могућности њиховог запошљавања.

Циљ Болоњског процеса је хармонизација система високог образовања на нивоу Европе, али то не представља пут ка „стандардизацији“ или „изједначавању“ високог образовања, јер се поштују темељна начела аутономије и различитости.⁶ Тај процес је настао као резултат спознаје да се упркос евидентним разликама међу системима високог образовања, Европа суочава са унутрашњим и спољашњим изазовима у вези са њиховим осавремењивањем, ограниченим могућностима запошљавања свршених студената, недовољном оспособљеношћу у кључним областима и друго. Према томе, та декларација увиђа значај координираних реформи, компатибилних система и заједничке активности у трагању за заједничким одговором на заједничке проблеме.

Програм активности садржан у Декларацији заснован је на јасно дефинисаном заједничком циљу, роковима и конкретним мерама. Заједнички циљ тог процеса је стварање европског простора за високо образовање ради повећања могућности запошљавања и мобилности грађана, као и повећања међународне конкурентности европског система високог образовања. Када је реч о роковима, европски простор за високо образовање требало би да се успостави до краја 2010. године. Конкретне мере садржане у Декларацији односе се на: 1. усвајање система лако разумљивих и упоредивих степени образовања, укључујући и имплементацију Додатка дипломе, ради промоције покретљивости грађана Европе и међународне конкуренције европског система високог образовања; 2. увођење додипломских и последипломских студија у свим земљама, с тим што се први степен стиче најмање након три године школовања, а други степен треба да води магистарској или докторској дипломи; 3. увођење система бодовања који је компатибилан са Европским системом преноса бодова (ЕСПБ), укључујући и бодове који се стичу у облицима образовања током живота, под условом да их признају универзитети који примају студенте; 4. промовисање европске сарадње у осигурању квалитета образовања са упоредивим критеријумима и методама; 5. промовисање европске димензије у високом образовању, нарочито у области израде наставног програма, интегрисаних програма студија, обуке и истраживања и сарадње међу институцијама и 6. елиминација преосталих препрека слободној мобилности студената, наставника, истраживача и административних радника у области високог образовања.

Потписивањем Болоњске декларације отпочео је Болоњски процес, који има за циљ да се до 2010. године креира јединствен европски систем универзитетске наставе и истраживања, уз истовремено признавање и задржавање разноликости националних специфичности (култура, језик, традиција и тако даље).

⁶ Декларација се заснива на темељним начелима документа “Magna carta Universitatum”, који је потписан у Болоњи 1988. године. Тај документ има посебан значај будући да садржи становиште о независности и аутономији универзитета, који осигурава да се високо образовање и систем истраживања непрестано прилагођавају захтевима друштва и променљивим потребама у тим областима.

Тај процес представља корак ка краћим студијама, увођењу више нивоа образовања и система бодовања, екстерној евалуацији, већој аутономији и одговорности високошколских установа. На тај начин тежи се стварању флексибилнијег и ефикаснијег европског система високог образовања, који би био конкурентан и на глобалном светском тржишту знања. Ту декларацију до сада је потписало више од 40 европских земаља, међу којима је и наша земља. Сходно томе, Скупштина Републике Србије усвојила је нови Закон о високом образовању, који је у потпуности усклађен да Болоњском декларацијом 2005. године.

Најважнија конкретна опредељења у оквиру Болоњског процеса су: увођење Европског система преноса бодова (ЕСПБ); промовисање мобилности студената и наставника; усвајање нове структуре студија, коју чине три циклуса и усвајање система упоредивих диплома.

Европски систем преноса бодова – ЕСПБ (ECTS – *European Credit Transfer System*) представља јединствен систем квантитативног вредновања уложеног рада студента у процесу стицања знања, способности и вештина предвиђених како студијским програмом, тако и сваким предметом у оквиру тог програма. Тај систем поспешује мобилност студената у европском простору високог образовања, уз могућност преноса и акумулације бодова стечених у различитим институцијама, олакшава признавање диплома међу европским земљама и на тај начин промовише европску димензију високог образовања.⁷

По завршетку студија, осим дипломе, студенти добијају и Додатак дипломи (*Diploma Supplement*). Тај документ садржи стандардизован опис природе, нивоа, садржаја и статуса студија које је студент успешно завршио. У њему су наведени детаљи студијског програма и постигнути резултати, а код нас се издаје на српском и енглеском језику. Додатак дипломи је изузетно важан документ и из аспекта мобилности студената, као и приликом будућег запошљавања, јер се поред звања наведеног у дипломи даје и преглед садржаја савладаног студијског програма.

1.2.2. Закон о високом образовању Републике Србије

Закон о високом образовању Републике Србије (*Службени гласник Републике Србије*, бр. 76/05 и 100/07 – аутентично тумачење) уређује систем високог образовања, услове и начин обављања те делатности, укључујући финансирање, као и друга питања (члан 1. Закона). Према том Закону, високо образовање има посебан значај за Републику Србију и представља део међународног, првенствено европског образовног, научног и уметничког простора (члан 2. Закона).

⁷ Бодови се не признају аутоматски, већ подразумевају потврђен квалитет програма и институције која их додељује.

Основни циљеви високог образовања су преношење научних, стручних и уметничких знања и вештина; развој науке и унапређивање уметничког стваралаштва; обезбеђивање научног, стручног и уметничког подмлатка; пружање могућности појединцима да под једнаким условима стекну високо образовање и да се образују током читавог живота, те битно повећање броја становника са високим образовањем (члан 3. Закона). Један од основних принципа високог образовања јесте усклађивање ове делатности са европским системом високог образовања и унапређивање академске мобилности наставног особља и студената (члан 4. Закона).

Ради обезбеђивања развоја и унапређења квалитета високог образовања формиран је Национални савет за високо образовање, чије чланове бира и разрешава Народна скупштина Републике Србије (чланови 9–12. Закона). Национални савет може да образује посебна радна тела, па је за обављање послова акредитације, провере квалитета високошколских установа и вредновања студијских програма образовано посебно радно тело – Комисија за акредитацију и проверу квалитета (чланови 13–15. Закона).

Акредитација представља процес спољашње провере квалитета којим се утврђује да ли високошколска установа и студијски програми испуњавају стандарде које је утврдио Национални савет за високо образовање Републике Србије и да ли високошколска установа има право на издавање јавних исправа у складу са Законом о високом образовању. Тај процес се одвија према Правилнику о стандардима у поступку за акредитацију високошколских установа и студијских програма, који је усвојио Национални савет за високо образовање у октобру 2006. године (*Службени гласник Републике Србије*, бр. 106, од 24. новембра 2006).

Ради указане потребе да се прецизира примена тог Правилника, а узимајући у обзир Препоруке и допунска упутства за припрему документације за акредитацију које је донела Комисија за акредитацију и проверу квалитета у септембру 2007. године, Национални савет за високо образовање донео је почетком новембра 2007. Упутства за припрему документације за акредитацију. Осим тога, Комисија за акредитацију и проверу квалитета усвојила је у октобру још неколико упутстава која конкретизују поступке у припреми документације за акредитацију појединих сегмената високошколског образовања.⁸

У поступку акредитације високошколске установе утврђује се да ли установа испуњава и одговарајуће услове који су по Закону о високом образовању предвиђени за дате установе које обављају високошколску делатност.

⁸ Комисија за акредитацију и проверу квалитета донела је у октобру 2007. године још неколико докумената ради што успешније припреме докумената за акредитацију: Упутства за припрему документације за акредитацију високошколске установе; Упутства за припрему документације за акредитацију студијског програма првог и другог нивоа високог образовања и Упутства за припрему документације за акредитацију докторских студија.

Приликом акредитације студијског програма утврђује се да ли су испуњени услови за увођење тог програма у складу са Законом. Кад су у питању студијски програми дипломских и докторских академских студија, води се рачуна и о томе да ли су испуњени услови за обављање научноистраживачког рада у складу са Законом (члан 16. Закона).⁹

У поступку одлучивања о акредитацији, Комисија узима у обзир резултате вредновања квалитета из члана 15. и резултате самовредновања из члана 17. Закона. Сходно томе, Комисија у начелу доноси три врсте одлука: 1. издаје уверење о акредитацији високошколске установе, односно студијског програма; 2. упућује високошколској установи акт упозорења, којим се указује на недостатке у погледу испуњености услова, квалитета рада високошколске установе, односно студијског програма, те оставља рок за отклањање наведених недостатака, с тим што се по истеку тог рока одлучује о захтеву и 3. доноси решење којим се одбија захтев за акредитацију (члан 16. Закона).

Високошколска установа може да почне са радом и обавља делатност по добијању дозволе за рад. Ту дозволу издаје Министарство просвете, на захтев високошколске установе, након добијања уверења о акредитацији високошколске установе и студијских програма.

Према Закону о високом образовању, студије се деле на академске и струковне. Академске студије оспособљавају студенте за развој и примену научних, стручних и уметничких достигнућа, док их струковне студије оспособљавају за примену знања и вештина потребних за укључивање у радни процес. Према нивоу студија, разликују се: студије првог степена – основне академске и основне струковне студије; студије другог степена – дипломске академске студије, специјалистичке академске студије и специјалистичке струковне студије и студије трећег степена – докторске академске студије.

Обим студија изражава се збиром ЕСПБ, при чему збир од 60 ЕСПБ одговара просечном укупном ангажовању студента у оквиру 40-часовне радне недеље током једне школске године.¹⁰ На тој основи утврђен је обим свих врста и нивоа студија. Тако, на пример, основне академске студије имају од 180 до 240 ЕСПБ, у зависности од дужине трајања студија (три или четири године), а основне струковне студије 180 ЕСПБ. Дипломске академске студије имају

⁹ Акредитација универзитета и факултета, као и студијских програма, отпочела је 1. новембра 2007. године и траје још увек (до сада су завршена четири циклуса акредитације). Осим пет планираних циклуса, накнадно је предвиђен и додатни, шести циклус акредитације, за интердисциплинарне и заједничке студијске програме.

¹⁰ Један ЕСПБ носи између 25–30 сати рада, при чему се укупан број ЕСПБ приписан предмету не поклапа обавезно са часовима наставе. Остварених 60 ЕСПБ подразумева да студент у току године утроши између 1.500 и 1.800 сати рада у свим облицима наставе и свим облицима индивидуалног учења да би савладао градиво. Разлика између укупног броја 1.500–1.800 сати и часова активне наставе представља број часова које студент утроши на: самостални рад, колоквијуме, испите, израду завршних радова, добровољни рад и друге видове ангажовања у току године.

најмање 60 ЕСПБ, када је претходно остварен обим основних академских студија од 240 ЕСПБ, односно 120 ЕСПБ када је претходно остварен обим основних академских студија од 180 ЕСПБ. Специјалистичке струковне студије имају најмање 60 ЕСПБ, а специјалистичке академске студије најмање 60 ЕСПБ, када су претходно завршене дипломске академске студије. Докторске академске студије имају најмање 180 ЕСПБ, уз претходно остварени обим студија од најмање 300 ЕСПБ на основним академским и дипломским академским студијама. Законом је дозвољена могућност да се одређени студијски програми могу организовати интегрисано у оквиру основних и дипломских академских студија, као што је то најчешће случај у медицинским наукама. У том случају остварени обим студија износи 360 ЕСПБ.

Посебна одредба Закона односи се на студијски програм за стицање заједничке дипломе, којом се уводи могућност да студијски програм организују и изводе две или више домаћих, односно домаћих и страних високошколских установа, чиме се ствара правни основ већег интегрисања студија, како унутар, тако и ван граница наше земље.

Студијски програми остварују се у оквиру следећих образовно-научних, односно образовно-уметничких поља: природно-математичке науке, друштвено-хуманистичке науке, медицинске науке, техничко-технолошке науке и уметност.¹¹ Осим наведених поља, новим стандардима за акредитацију предвиђене су још и интердисциплинарне, мултидисциплинарне, трансдисциплинарне (ИМТ) и двопредметне студије. За свако од наведених поља, као и ИМТ и двопредметне студије, одређена је Листа стручних, академских и научних назива коју је усвојио Национални савет за високо образовање (*Службени гласник Републике Србије*, бр. 30/2007 и 112/2008).

Према Закону о високом образовању, делатност високог образовања обављају следеће високошколске установе: 1. универзитет; 2. факултет у саставу универзитета; 3. академија струковних студија; 4. висока школа академских студија и 5. висока школа струковних студија (члан 32. Закона).

Универзитет остварује академске студијске програме на свим нивоима студија у оквиру најмање три поља и три области. Факултет у саставу универзитета остварује академске студијске програме у једној или више области и струковне студијске програме. Академија струковних студија остварује основне и специјалистичке струковне студије из најмање пет акредитованих студијских програма струковних студија из најмање три поља. Висока школа академских студија остварује основне, специјалистичке и дипломске академске студије из једне или више области, а Висока школа струковних студија – основне струковне и специјалистичке струковне студије из једне или више области (чланови 33–37. Закона).

¹¹ Образовно-научне и уметничке области у оквиру тих поља утврђује Национални савет, на предлог Конференције универзитета и Конференције академија струковних студија.

Поступак оснивања високошколских установа регулисан је чланом 40. Закона о високом образовању, где је истакнуто да самосталну високошколску установу могу основати Република, правно и физичко лице, у складу са законом. Ради несметаног и успешног функционисања војног образовања неопходно је извршити амандманске измене тог члана Закона, којима би се, поред полицијског образовања, на адекватан начин регулисала и област војног образовања.

Законом су уређена и наставничка и сарадничка звања, као и установе у којима могу да изводе наставу. Звања наставника су: предавач, професор струковних студија, доцент, ванредни професор и редовни професор. При томе, самосталној високошколској установи дата је могућност да општим актом утврди и друга звања наставника, у складу са врстом студија за коју је акредитована (нпр. наставник страног језика, наставник вештина и друго).¹² Звања сарадника су: сарадник у настави и асистент, а за стране језике – лектор и виши лектор, уз могућност да се општим актом високошколске установе утврде и друга звања сарадника.

У складу са тим законом, Национални савет за високо образовање прописао је акредитационе стандарде који се односе на обим студија, укупно ангажовање студента, групе и врсте предмета, изборне предмете, категорије активне наставе, однос предавања и осталих категорија активне наставе, број и оптерећење наставника и сарадника.¹³

1.2.3. Искуства страних војношколских система о организацији војног школства и изради студијских програма

Једна од детерминанти реформе нашег војношколског система била су и искуства у реформи страних војношколских система који су своје организационе, програмске и кадровске промене ускладили са Болоњским процесом. Значајна искуства у том погледу могу се стећи приликом анализе војношколских установа и студијских програма Краљевине Белгије, Републике Мађарске и Републике Чешке.

¹² Наставници који су изабрани у звање предавача и професора струковних студија могу да изводе наставу само на струковним студијама, док наставници који су изабрани у звање доцента, ванредног и редовног професора могу да изводе наставу на свим врстама студија.

¹³ У акредитационим стандардима посебна пажња посвећује се изборним предметима и њиховој заступљености, како у оквиру студијског програма, тако и у оквиру модула. У структури студијског програма изборни предмети заступљени су са најмање 20 одсто у односу на укупан број ЕСПБ на основним академским студијама (и унутар модула) и са најмање 30 одсто у односу на укупан број ЕСПБ на дипломским студијама. Неопходно је, такође, да проценат изборне наставе унутар модула не буде мањи од 20 одсто у односу на број ЕСПБ који припадају модулу.

Краљевска војна школа Белгије

Краљевска војна школа Белгије (*Royal Military School; Ecole royale militaire*) је институција универзитетског нивоа (према Закону из 2006. године), која реализује академско образовање и војно и психофизичко оспособљавање будућих официра, као и војностручно усавршавање старешина за командне и штабне дужности у јединицама, командама и штабовима оружаних снага Белгије.

Та школа реализује мултидисциплинарно и интегрисано оспособљавање будућих официра, које је организовано на два факултета. Наставни планови и програми и организација школовања прилагођени су Болоњској декларацији и цивилном систему школства (шема 1).

Шема 1 – Краљевска војна школа Белгије

Краљевска војна школа састоји се од четири целине: 1. Директорат за академско образовање (RMS); 2. Директорат за основне студије; 3. Директорат за континуирано образовање („Колеџ одбране“) и 4. Директорат за подршку.

1) Директорат за академско образовање

Та институција надлежна је за академско образовање у две области и у три циклуса. То су области друштвених и војних наука и политехничких наука. Такође, реализује образовање из матерњих и страних језика. Структуру његовог састава чине: Факултет друштвених и војних наука, Политехнички факултет и Центар за језике. Факултети су надлежни за реализацију наставе из матичних области са студентима обају факултета и официрима на курсевима стручног усавршавања и на „Колеџу одбране“ у склопу образовања током живота („континуирано образовање“).

Школовање будућих официра траје пет академских година и реализује се у два циклуса. Академско образовање у првом циклусу траје три године и након тога официри стичу звање бечелор (180 ЕСПБ бодова). Други циклус академског образовања траје две године и његовим завршетком стиче се звање мастер и додатних 120 ЕСПБ бодова, што укупно чини 300 ЕСПБ бодова. Након завршетка Краљевске војне школе млади официри су оспособљени за обављање дужности командира вода у операцијама подршке миру (*Peace Support Operations*).¹⁴

Трећи академски циклус омогућава повезивање истраживања и образовања, односно стицање титуле доктора у области друштвених и војних наука или доктора у области примењених наука. На докторским студијама реализују се садржаји из надлежности обају факултета и Центра за језике. Након завршених докторских студија додељује се још 180 ЕСПБ бодова, што укупно износи 480 ЕСПБ бодова за оне који заврше сва три циклуса студија.

Факултет друштвених и војних наука

На том факултету реализују се студије за сва три циклуса образовања (бечелор, мастер и докторске студије). На бечелор студијама изучавају се садржаји из друштвених наука (социјална филозофија, социологија, право, економија), као и из математике, статистике и информатике. Осим тога, студенти стичу широка знања из области одбране, менаџмента, вођства, операција и војних технологија (наоружање, механика, телекомуникације и конструкције).

На мастер студијама развијена су два смера: Менаџмент и оружни системи и Одбрана и политичке науке. Смер Менаџмент и оружни системи омогућава будућим официрима да ефикасно користе и успешно управљају системима наоружања високе технологије. На другом смеру студенти стичу компетенције које могу успешно да користе у међународним пословима.

¹⁴ Школовање пилота и поморских официра има своје специфичности, имајући у виду академски део и да се војнотручна обука реализује првенствено у видовским центрима.

Дипломирани студенти тог факултета добијају звање бечелор друштвених и војних наука (*bachelor in social and military sciences*) или мастер вештине у области друштвених и војних наука (*master of arts in social and military sciences*) или мастер вештине у јавној и војној администрацији (*master of arts in public and military administration*). На докторским студијама студенти стичу диплому доктора у друштвеним и војним наукама.¹⁵

Политехнички факултет

На том факултету реализују се садржаји у предметним областима за сва три циклуса образовања (бечелор, мастер и докторске студије). На бечелор студијама реализује се програм састављен од предмета из природних – фундаменталних и примењених наука (математика, физика, хемија, механика, конструкције и материјали) и војних наука (експлозивни, баљистика, аеродинамика и нуклеарна физика и други). На мастер студијама развијена су четири смера: оружни системи, конструкције, механика и телекомуникације.

Дипломирани студенти тог факултета добијају звање бечелор техничких наука (*bachelor in engineering science*) или мастер техничких наука или мастер војнотехничких наука (*master in engineering science or master in military engineering science*). На докторским студијама студенти стичу диплому доктора у примењеним наукама.

2) Директорат за основне студије

Директорат за основне студије намењен је за тзв. дневно руковођење у реализацији академског образовања и војнотручно оспособљавање студентата – будућих официра на нивоу основних студија. Његову структуру чине: 1. кадетски батаљон (студенти 1–3. академске године оба факултета – будући бечелори); 2. кадетски батаљон (студенти 4. и 5. академске године оба факултета – будући мастери) и специјално одељење (студенти који на основу уговора са Министарством одбране студирају на цивилним факултетима).

Тежиште у раду тог директората је војна обука и физичка припрема будућих официра за дужности командира вода у Операцијама подршке миру (*Peace Support Operations, PSO*). Ту се реализује заједничка основна војна обука за све видове, укључујући будуће пилоте и поморске официре.

Војна обука реализује се током сваке академске године кроз два логоровања: зимско (две седмице у јануару) и летње (четири или пет седмица током јула). Прва академска година почиње фазом тзв. војне иницијације. Током тог курса, који траје пет или шест седмица (од средине августа до краја

¹⁵ На Краљевској војној школи те дипломе или титуле стичу се према Допунама Закона о заштити титула високог образовања из 2004. године.

септембра), кадети се упознају са основним аспектима војног живота и савлађују основне војничке вештине. Обука у посебним теренским и климатским условима спроводи се од треће године школовања у иностранству. За време планираних логоровања изводи се обука групе (три лица), одељења (10 лица) и вода (40 лица), с тежиштем на тактици „Операција подршке миру – PSO (обезбеђење аеродрома, пратња, контролни пунктови и слично), чији су садржаји прилагођени нивоима обучавања.

3) Директорат за континуирано образовање „Колеџ одбране“

Тај директорат, односно „Колеџ одбране“, надлежан је за војностручно усавршавање старешина оружаних снага Белгије које се реализује путем курсева за различите нивое. Програми појединих курсева су акредитовани и слушаоци добијају бодове у складу са европским системом бодовања у образовању, тако да могу стећи постмастерско звање (*master after master*). На колеџу се реализују четири главна курса: 1. Основни штабни курс, 2. Курс кандидата за више официре, 3. Виши штабни курс и 4. Виши војно-административни курс.

Основни штабни курс (*Basic Staff Course*) намењен је за оспособљавање старешина – потпоручника и поручника (просечне старости 27 година) за обављање дужности командира чете. Курс траје шест недеља.

Курс кандидата за више официре (*Candidate Senior Officer's Cours*) похађају официри чина капетана, старости око 35 година и ранга командира чете. Они се оспособљавају за обављање дужности команданта батаљона и штабних официра у командама тактичког (бригадног) нивоа. Курс траје око 10 месеци, а његовим успешним завршавањем испуњен је главни услов за добијање чина мајора.

Виши штабни курс (*Advanced Staff Course*) намењен је за оспособљавање официра за више командне и штабне дужности (батаљон и бригада) у националним и мултинационалним саставима. Похађају га одабрани официри чина мајора и потпуковника. Просечна старост полазника је око 40 година. Курс траје око 10 месеци. Слушаоци који заврше тај курс стичу: војно образовање и добијају сведочанство генералштабног официра и академско образовање, које се бодује са 70 ЕСПБ бодова¹⁶ и добијају постмастерско звање – мастер после мастера (*master after master*) политичких и војних наука.

Виши војноадминистративни курс (*Advanced Military Administration Course*) оспособљава официре за више командне и штабне дужности у националним и мултинационалним саставима. Осим тога, полазници се оспособљавају за овладавање компетенцијама и вештинама у области права, бу-

¹⁶ Као параметар за обрачун бодова (кредита), а на основу Европског система трансфера бодова (*European Credit Transfer System*), узета је радна норма (*workload*) по којој један бод износи 27 радних сати (курс + домаћи задаци + практичан рад).

цета и финансија, јавних набавки и менаџмента у односима са јавношћу. Курс траје годину и по дана. Кандидати који заврше тај курс стичу академско образовање, које се бодује са 100 ЕСПБ бодова и добијају постмастерско звање (мастер после мастера) јавне и војне администрације.

Универзитет националне одбране „Миклош Зрињи“ (Мађарска)

Универзитет националне одбране Миклош Зрињи (*Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Zrínyi Miklós National Defence University*) је јединствена институција за обуку, образовање и научни рад. Осим војне обуке, тај универзитет оспособљава стручњаке у области одбране, економије, технике, законодавства и државне безбедности. Састоји се од два факултета: Факултет војних наука „Лајош Кошут“ и Војнотехнички факултет „Јанош Болаи“. Они реализују образовање у два научна поља и на два академска нивоа. Трећи академски ниво реализује се у Школи војних наука и Школи војнотехничких наука (шема 2).

Универзитет националне одбране МИКЛОШ ЗРИЊИ – Мађарска
(СТАТУС УНИВЕРЗИТЕТА – 2 ОБРАЗОВНО-НАУЧНА ПОЉА)

Шема 2 – Нивои студија на Универзитету одбране „Миклош Зрињи“

На Универзитету се спроводи тзв. мултициклични систем образовања и обуке, који подразумева да се у одређеним временским интервалима смењује образовање и обука. Осим академских студија и обуке, Универзитет обезбеђује стручно и генералштабно усавршавање официра (шема 3).

Шема 3 – Мултициклични систем образовања и обуке на Универзитету одбране „Миклош Зрињи“

Факултет војних наука „Лајош Кошут“

Основна мисија тог факултета је припрема студената за будућу професију (војно руковођење) и припрема стручњака у области безбедности и политике одбране, државне безбедности, руковођења заштитом границе, као и за рад у казнено-поправним установама и пограничној управи. Ту се организују основне академске студије (бечелор) кроз пет акредитованих курсева и дипломске академске студије (мастер), такође, кроз пет акредитованих курсева.

У оквиру основних академских студија (бечелор) на Факултету се изучавају следеће области: безбедност и политика одбране; државна безбедност; рад у казнено поправним установама; погранична управа и руковођење заштитом границе и војно руковођење. На дипломским академским студијама (мастер) изучавају се: безбедност и политика одбране, погранична управа и руковођење заштитом границе.

Трећи ниво образовања, односно докторске студије, организују се у Школи војних наука, која обезбеђује стицање знања и вештина неопходних за научну каријеру и даљи развој појединаца.

Војнотехнички факултет „Јанош Болаи“

Мисија тог факултета је припрема официра за будућу професију у области војне и безбедносне технологије; војне економије; војне логистике; руковођења одбраном и организације система. Веома важан сегмент рада тог факултета је оспособљавање стручњака у одређеним областима за потребе цивилног сектора.

Војнотехнички факултет организује наставу на основним академским студијама (бечелор) у три научне области и на дипломским академским студијама (мастер) у две научне области.

На првом степену образовања, односно основних академских студија (бечелор), Факултет организује студије у следећим областима: машинства; саобраћаја; управљање одбраном; финансије и рачуноводство; војна економија, војна и безбедносна технологија и противпожарна заштита.

Дипломске академске студије (други степен образовања) организују се у следећим областима: управљање одбраном; руковођење одбраном и системско планирање; војна логистика, безбедносне технологије, инжењеринг технологије безбедности и инжењеринг за пружање помоћи после катастрофе.

Трећи степен образовања реализује се у Школи војнотехничких наука. Испуњавајући захтеве високог образовања, а узимајући у обзир регионалне захтеве, тај факултет планира да реализује заједничке студијске програме у сарадњи са Технолошким колеџом из Будимпеште и Универзитетом у Сегедину.

Докторске студије

Оспособљавање на нивоу докторских студија обухвата важан сегмент даљег развоја наставних и истраживачких пројеката и процедура, који су у функцији успешне реализације наставе. Хабилитациона процедура, која се спроводи у оквиру Универзитета, служи за даље ширење већ постојећег и сертификованог научног знања.

Трећи ниво образовања, односно докторске студије, реализује се у Школи војних наука и Школи војнотехничких наука, које су у саставу Универзитета. Циљ образовања на нивоу докторских студија је да се обезбеди стицање одговарајућег знања и праксе у области науке.

Школа војних наука реализује докторске студије у следећим научним областима: теорије безбедности; политичке науке и одбрана; општа теорија националне одбране и војних наука; оперативна теорија копнених снага; оперативна теорија ваздухопловства; општа теорија инжењерске подршке; информациона технологија одбране и теорија и пракса у области комуникације; снаге реда (погранична полиција, заштита јавног реда, пружање помоћи после катастрофе); војна историја; економија одбране; војна педагогија; војна психологија; војна социологија; управљање људским ресурсима војске; војна култура и интерперсонална комуникација; теорија и пракса информационалних система; војна логистика; општа теорија обавештајне подршке и државне безбедности; теорија и пракса војне географије; општа теорија топографије и геоинформатичке подршке; теорија НХБ заштите; теорија и пракса ватрогасне подршке и закон о одбрани.

У Школи војнотехничких наука реализују се следеће научне области: војнотехнолошка инфраструктура; војна технологија; електроника у одбрани; безбедност околине и пружање помоћи после катастрофа; технологија војних транспортних система; топографија и геоинформације; безбедносна технологија и управљање одбраном.

Након завршених докторских студија стиче се диплома доктора друштвених наука или доктора природних наука (*DSc* диплома) у области војних и војнотехничких наука.

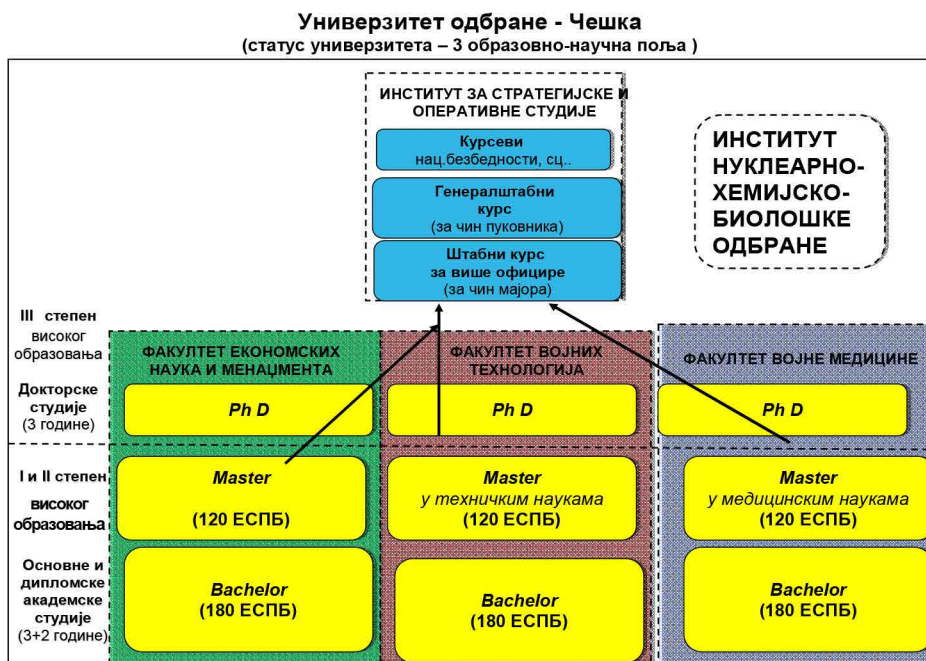
Универзитет одбране – Брно (Чешка)

Универзитет одбране (*Univerzita obrany, University of Defence*) има следећу мисију: 1. пружање акредитованог универзитетског образовања у програмима за стицање звања бечелор, мастер и доктор наука (војне студије за војна лица из Чешке и цивилне студије за систем националне безбедности Чешке) и 2. организовање курсева усавршавања за професионалне официре Чешке Републике.

Основне карактеристике студија на Универзитету су: 1. тростепени систем образовања (бечелор, мастер, доктор наука); 2. раздвојено академско образовање и војна обука¹⁷ и 3. наменски курсеви (овладавање специјализованим вештинама потребним за обављање одређене дужности по добијању звања бечелор).

Након завршетка студија на Универзитету стиче се диплома која се признаје у цивилном сектору и важи у већини европских земаља (додатак дипломи је на енглеском језику). Звање евроинжењера (*EURING*) доступно је носиоцима звања мастер у областима технике, а они који заврше студије медицине добијају и диплому Карловог универзитета

Тај универзитет чине следеће целине: 1. Факултет економије и менаџмента; 2. Факултет војне технологије; 3. Факултет војне медицине; 4. Институт за стратегијска и оперативна истраживања; 5. Институт за АБХ одбрану и 6. Центар за учење страних језика (шема 4).

Шема 4 – Универзитет одбране, Брно

¹⁷ Општа војна обука спроводи се у Војној академији у Вишкову, која је у саставу Генералштаба чешких оружаних снага.

Факултет економије и менаџмента

Тај факултет оспособљава првенствено официре чешких оружаних снага и пружа им знања из војних и друштвених наука која ће им омогућити да успешно испуњавају захтеве службе и обављају јединствену улогу у одбрани Републике Чешке.

На факултету се реализује студијски програм Економија и менаџмент, са два студијска подручја: Војни менаџмент и Економија одбране државе. Тај студијски програм обезбеђује компетентност студената у процесу управљања на основу стицања знања о менаџменту, економији, праву, математици, статистици или информатици. Реализује се на три нивоа студија: бечелор, мастер и докторске студије.

У оквиру студијског подручја Војни менаџмент изучава се менаџмент као целина и по специфичним деловима, а у вези са захтевима Министарства одбране. Студенти стичу теоријска знања о управљању војним системима, као и знања и вештине из области управљања процесима. То студијско подручје обухвата следеће модуле: 1. командир механизоване/тенковске јединице; 2. командир јединице за извиђање; 3. командир артиљеријске јединице; 4. командир инжењеријске јединице и 5. командир јединице АБХ службе.

Основне академске студије (бечелор) у оквиру тог студијског подручја реализују се као комбинација академског дела оспособљавања и војне обуке. Током трогодишњих студија реализује се 2.700 часова академског програма (6 семестара x 15 недеља x 30 часова недељно) и око 36–68 недеља обуке (шема 5).

Основне академске студије (бечелор)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
							ОВО	ОВО	А	А	А
и	А	А	А	А	и	Р	ОАК	ОАК	А	А	А
и	А	А	А	А	и	Р	ОАК	ОАК	А	А	А
и	А	А	А	А	и	Р	ПАК	ПАК	ПАК	ПАК	ПАК

ОВО	– Основна војна обука
А	– Академски програм
ОАК	– Основни апликациони курс
ПАК	– Професионални апликациони курс (2-12 месеци)
И	– Испити
Р	– Распуст

Шема 5 – Факултет економије и менаџмента

Друго студијско подручје овог програма – Економија одбране државе – намењено је за оспособљавање у управљању ресурсима и у економији. Прецизније речено, тежиште тог студијског подручја усмерено је ка управљању економским, финансијским, материјалним, људским, организационим и информационим аспектима процеса који се одвијају у јединицама и другим функционалним целинама Министарства одбране, као и узајамним везама са органима јавне управе.

У оквиру тог студијског подручја развијени су следећи модули: 1. логистика; 2. економија војног саобраћаја; 3. логистичке службе; 4. економија управљања људским ресурсима; 5. управљање квалитетом; 6. заштита становништва и 7. економија и управљање у области царине.

Факултет војне технологије

Тај факултет намењен је за универзитетско образовање и обуку студентата ради стицања компетентности за службу на водећим позицијама из области технике у оружаним снагама Републике Чешке.

На том факултету реализује се студијски програм Војна технологија, који има више студијских подручја на нивоу бечелор и мастер студија: 1. наоружање и муниција; 2. борбена и специјална возила; 3. инжењерска технологија; 4. ваздухопловна и ракетна технологија; 5. ваздушни саобраћај; 6. ваздухопловни електронски системи; 7. радиолокација; 8. аутоматизовани системи командовања и управљања; 9. комуникациони и информациони системи; 10. војна географија и метеорологија; 11. материјали и технологије специјалне намене и 12. војна хемија. На нивоу докторских студија постоје следећа студијска подручја: 1. војна геодезија и картографија; 2. војне грађевине; 3. ваздухопловна и ракетна техника и 4. војна техника – машински и електротехнички системи.

Факултет војне медицине

Тај факултет је војни центар за образовање, истраживање и специјалистичку обуку лекара, фармацеута и стручњака из области војног здравственог менаџмента. Реализује студијски програм под називом Менаџмент војне здравствене службе за стицање звања бечелор за менаџерске и економске послове у војним медицинским установама.

Програми за стицање звања мастер су заједнички са студијским програмима на Карловом универзитету. То су: 1. Општа војна медицина; 2. Војна стоматологија и 3. Војна фармација.

Војнострукно усавршавање официра реализује се на Институту за стратегијске и оперативне студије кроз три врсте курсева: Штабни курс за више официре (квалификација потребна за стицање чина мајора) у трајању од 4 месеца;¹⁸ Генералштабни курс (квалификација потребна за стицање чина

¹⁸ За тај курс могу да аплицирају официри који су стекли мастер диплому.

пуковника) у трајању од 10 месеци и Курсеви из политике безбедности и менаџмента националне одбране. Осим тога, војностручно усавршавање официра одвија се и преко низа специјалних курсева краћег трајања.

1.3. Дефинисање профила официра родова и служби Војске Србије

Обимно истраживање стручног профила официра родова и служби Војске Србије и Црне Горе,¹⁹ односно Војске Србије,²⁰ обавила је Управа за шкољство у сарадњи са Институтом за стратегијска истраживања у току 2005. и 2006. године. Циљ тог истраживања био је да се: 1. утврде основни захтеви рада за почетне дужности официра родова и служби (радни профил) и 2. на основу дефинисаних захтева рада (радног профила) утврди која су неопходна знања, вештине, способности и друге особине личности официра родова и служби неопходни за ефикасно обављање почетних официрских дужности.

Под радним профилем у том истраживању подразумевали су се формацијски послови или дужности старешина условљене организацијом, средствима, начином и условима рада и захтевима за ангажовањем одређене енергије извршилаца тих послова, као и актуелни захтеви формацијске дужности, тј. конкретан рад старешина и антиципирани захтеви одређене формацијске дужности у складу са физиономијом савременог рата и промена у факторима рата.

Образовни профил официра чинили су потребна знања, вештине, способности и особине личности неопходни за обављање почетних формацијских дужности, као и за остваривање неопходне хоризонталне и вертикалне покретљивости у развоју каријере официра.

Истраживање је обављено у две фазе: а) као сондажно истраживање које је реализовано 2005. године на узорку од 61 испитаника и б) као финално испитивање које је реализовано 2005. и 2006. године на репрезентативном узорку од 815 испитаника (454 испитаника из родова и 361 испитаника служби).

Тим истраживањем дефинисани су радни и образовни профили официра следећих родова: пешадија, оклопне јединице, артиљерија, инжињерија, АРЈ ПВО, авијација, речне јединице и јединице за електронска дејства. Такође, утврђени су радни и образовни профили следећих служби: АБХО, телекомуникације, ВОЈ, техничка, ваздухопловнотехничка, морнарничкотехничка, саобраћајна, интендантска, финансијска, информатичка и геодетска.

¹⁹ Савић, А., Марчек, Ј., Суша, Б., Данић, Н., Живановић, Д.: *Стручни профили официра Војске Србије и Црне Горе* (студија), оп. цит., 2006.

²⁰ Марчек, Ј., Савић, А., Данић, Н., Суша, Б.: *Профили официра Војске Србије*, Војноиздавачки завод, Београд, 2006.

Када је реч о дефинисању профила официра, то истраживање обухвата-ло је и захтеве надлежних организацијских јединица Министарства одбране и Генералштаба ВСЦГ у погледу карактеристика почетних дужности за све родове и службе, као и у вези са потребним особинама и знањима официра на почетним дужностима (заменици начелника Генералштаба за КоВ, Ваздухопловне снаге и ПВО и Морнарицу, Управе за логистику и систем логистике и Управе за везу и информатику).²¹

Извршена анализа андрагошке компоненте профила официра (образовни профил) на узорку од 800 испитаника недвосмислено је показала да су за успешно обављање почетних дужности неопходна она знања која се могу сврстати у четири сродне групе: 1. стручна знања свог рода, односно службе; 2. знања везана за рад с људима и војним колективом; 3. знања везана за организацију и извођење наставе и обуке и 4. шира општеобразовна, војна и војностручна знања.²²

1.4. Досадашњи резултати истраживања система високог војног образовања

У току 2006. године обављено је обимно истраживање на тему „Реформа система војног школства у Министарству одбране и Војсци Србије и Црне Горе“.²³ Општи циљ тог истраживања био је да се „коришћењем различитих приступа организовању система војног школства, сагледају место, улога и задаци војног школства у систему одбране земље и предложи нов модел система војног школства у Министарству одбране и Војсци Србије и Црне Горе (ВСЦГ)“.

Пројекат је обухватао анализу стања постојећег система војног школства (национално законодавство у области школства, законску регулативу у вези са системом војних школа у ВСЦГ и достигнути степен развоја система); анализу постојећег стања и пројектованих промена у систему образовања у друштву; искуства других земаља у области војног школства; потребне профиле официрског и подофицирског кадра и могуће начине њиховог добијања; полазне претпоставке за изградњу новог система војних школа (доктринарне, правне и материјално-финансијске) и предлог реформисаног система војног школства.

Један од најважнијих задатака у пројекту реформе система војног школства чиниле су организационе промене у правцу стварања што рационалније структуре, повећања ефикасности рада, осавремењавања и унапређења квалитета наставних планова и програма, адекватног решења статуса војно-школских установа и наставничког кадра и модернизације инфраструктуре.

²¹ Савић, А. и други, оп. цит., стр. 222–243.

²² Марчек, Ј. и други, оп. цит., стр. 369.

²³ Реформа система војног школства у Министарству одбране и Војсци Србије и Црне Горе (студија), Министарство одбране, Сектор за људске ресурсе, Управа за школство, Београд, 2006.

На основу целокупне анализе постојећег система војног школства, у том истраживању донети су следећи закључци: 1. усвојити нови Закон о школовању и усавршавању у систему одбране и ускладити га у што већој мери са Законом о високом образовању Републике Србије; 2. формирати радну групу од представника Министарства одбране, Генералштаба ВСЦГ и Војне академије, која ће одредити почетне смернице за рад на изради Основа наставних планова и програма; 3. утврдити потребне профиле професионалних припадника Војске; 4. утврдити динамику пријема на школовање за одређене смерове, у складу са потребама попуне; 5. дефинисати средства ратне технике која треба изучавати у наредном периоду и 6. размотрити могућност стипендирања студената за потребе Војске на цивилним факултетима за оне родове и службе чије је школовање у војношколском систему нерационално.²⁴

Приликом опредељивања за стручне профиле кадра за којима постоји потреба у Министарству одбране и ВСЦГ, закључено је да су то следећи профили родова: пешадија, артиљерија, ОМЈ, инжињерија, авијација, АРЈ ПВО, поморство, ЕИ и ПЕД; и службе: АБХО, веза, ВОЈ, геодезија, техничка (КоВ, ВТСл, МТСл), интендантска, саобраћајна, финансијска и информатичка служба.

По мишљењу чланова истраживачког тима, официри одређених стручних профила могу се обезбеђивати по комбинованом систему академских студија у Војној академији и на цивилним факултетима (паралелно или одвојено), и то: Одсек КоВ – за смерове пешадија, артиљерија, ОМЈ и инжињерија; Одсек ВС и ПВО – за смерове авијација, АРЈ и ПВО и ВОЈ; Одсек Морнарице – поморски смер и Одсек логистике – за смерове ТСл, ВТСл, МТСл, СбСл, веза, ЕИ и ПЕД и АБХО.

Кадар за смерове геодетске, информатичке и финансијске службе требало би школовати тежишно у грађанству (модел цивилни факултет). Додатно војностручно оспособљавање кадра, који би се примио у професионалну војну службу након школовања на факултетима у друштву, потребно је реализовати по принципу који се сада користи током школовања слушаца за резервне официре у трајању од шест месеци (посебан курс).²⁵

Један од закључака тог истраживања био је да се школовање на цивилним факултетима може реализовати и стипендирањем студената за одговарајући стручни профил (смер), са додатним војностручним оспособљавањем по војним модулима током школовања и после ступања у активну војну службу.²⁶

Са становишта тог рада, посебно су значајни закључци истраживања који указују на то да се у складу са пројектованим променама система образо-

²⁴ Исто, стр. 38.

²⁵ Исто, стр. 76.

²⁶ Исто, стр. 76.

вања у друштву утврди концепт студија у Војној академији који ће садржати опредељење за академске и (или) струковне студије, за наставне програме који ће омогућити признавање одговарајућег нивоа образовања у грађанству и за трајање студија (три или четири године). По мишљењу чланова истраживачког тима, од тога ће зависити који ће се модел применити у оспособљавању официра за почетне дужности у свом роду – служби: стручно-специјалистичко оспособљавање током школовања или накнадно стручно-специјалистичко оспособљавање након завршеног факултета у грађанству.²⁷

Када је реч о школовању официрског кадра, сличну дилему у вези са реформом високог војног образовања у Републици Србији истакао је А. Воткинс²⁸ у чланку објављеном 2007. године под насловом „Образовање официра у Србији: балансирање традиције и модерности“.²⁹ Полазећи од критеријума економичности, он сматра „да је за мале државе, попут Србије, идеално решење да имају војно-цивилни модел образовања“. Тај модел подразумева да би на Војној академији требало „начинити краћи програм, који би трајао од девет до дванаест месеци, што би привукло студенте који су већ завршили акредитоване факултете, или више школе“. По његовом мишљењу, применом тог модела створили би се „основни услови за развој регионалног програма војног образовања“.³⁰ Предложени модел високог војног образовања, који је изложен само у основним цртама, карактеристичан је за моделе образовања официрског кадра у британским оружаним снагама (Краљевска војна академија у Сандхурсту),³¹ хрватској и словеначкој војсци. Међутим, такво опредељење није до сада код нас разматрано ни у једној научној или стручној расправи, али, свакако, заслужује пажњу бар када је реч о школовању неких профила официрског кадра.

У прилог тој расправи могу да послуже и резултати истраживачког пројекта „Стручни профили официра Војске Србије и Црне Горе“, који су показали да је у Војној академији неопходно школовати официре родова, а да се официри служби могу добити са факултета у грађанству, с тим што је потребно да се они, након завршетка факултета, упуте у академију на једногодишње или краће усавршавање ради обуке и непосредне припреме за вршење дужности официра службе у коју се примају. Додатно војнострукно

²⁷ Исто, стр. 52.

²⁸ Др Амадео Воткинс је члан Групе за напредна истраживања и процене Војне академије Министарства одбране Велике Британије.

²⁹ Воткинс, А.: „Образовање официра у Србији: балансирање традиције и модерности“, *Безбедност Западног Балкана*, Центар за цивилно-војне односе, бр. 6, Београд, 2007.

³⁰ Исто, стр. 93.

³¹ Марчек, Ј.: *Војношколски системи иностраних земаља*, Институт ратне вештине, Сектор за школство, обуку, научну и издавачку делатност, Београд, 2000, стр. 76–79.

оспособљавање официра који се примају у професионалну војну службу требало би да се реализује на начин као што се то сада чини са слушаоцима за резервне официре.³²

Занимљиво је истаћи да су слични ставови о том питању истакнути у студији *Систем школства у Војсци Југославије*. С једне стране, када је реч о профилима официра родова за почетне старешинске дужности, аутори те студије су истакли да „једино прихватљива варијанта њиховог добијања јесте школовање у војним школама“. Иако се аутори слажу с чињеницом да је тај начин попуне најнеекономичнији, они ипак сматрају да „другог начина, који би обезбеђивао адекватан профил кадра и који би, истовремено, био довољно поуздан, једноставно нема“. С друге стране, за основно професионално оспособљавање официра служби нуде се три опције: прва, да се комплетира наставнички кадар до нивоа да може да самостално образује све профиле официра служби; друго, да се официри служби (сви или само поједини профили) добијају са одговарајућег факултета у цивилству уз додатно војностручно оспособљавање и трећа, да систем војног школства „успостави са факултетима нове, садржајније облике сарадње и интеграције у школовању официра служби“.³³ Тај трећи облик добијања официра служби у значајној мери се подудара са најновијим решењима која су садржана у Закону о високом образовању, а која се односе на стицање заједничке дипломе две високошколске установе.

2. Токови реформе високог војног образовања

Реформа високог образовања је у последњих двадесет година прошла кроз више фаза, али се она углавном односила на организационе промене у чијем је средишту било укрупњавање образовних капацитета, затим на израду нових студијских програма и почетак хармонизације војнообразовног система са системом високог образовања у друштву кроз потписивање заједничких уговора о сарадњи и израду заједничких студијских програма. Ипак, суштинска реформа система високог војног образовања отпочела је онда када се приступило изради нових студијских програма, у складу са стандардима који важе за систем образовања у друштву, као и са тенденцијом у реформи страних војношколских система, која се у већини европских земаља базира на Болоњској декларацији.

³² Савић, А., Марчек, Ј., Суша, Б., Данић, Н., Живановић, Д.: *Стручни профили официра Војске Србије и Црне Горе* (студија), Министарство одбране, Сектор за људске ресурсе, Управа за школство, Београд, 2006, стр. 258.

³³ Килибарда, З., Марчек, Ј., Нишић, С., Стојковић, В.: *Систем школства у Војсци Југославије* (студија), Центар војних школа Војске Југославије, Институт за ратну вештину, Београд, 1997.

У чланку „Реформа војног образовања у Републици Србији – могућности, изазови и правци развоја“, Јефтић и Вуруна истичу да су основни правци развоја војног образовања у Републици Србији „акредитација Војне академије и Војномедицинске академије; развој студијских програма и курсева усавршавања у складу са потребама Војске Србије и општеприхваћеним стандардима, раздвајање образовања и обуке и заједнички студијски програми са факултетима универзитета у Републици Србији“. Циљ поменутих реформских корака, по њиховом мишљењу, јесте да „Војна академија у наредној деценији постане престижна војнообразовна институција у региону, усклађена са системом образовања Републике Србије, у којој ће се школовати кадар за потребе система одбране и безбедности Републике Србије, према студијским програмима високог квалитета који су признати унутар мреже европског високог образовања и од иностраних војнообразовних институција“.³⁴

Полазећи са тог становишта, може се говорити о три фазе реформе високог војног образовања. Прва фаза одвијала се у периоду од 2006. до 2007. године, када су потписани уговори са појединим цивилним факултетима Београдског универзитета и израђени заједнички студијски програми за део профила официрског кадра који се школује у Војној академији. Друга фаза обухвата период од 2007. до 2009. године, када је извршена припрема за акредитацију и акредитација Војне академије и Војномедицинске академије као Високих школа академских студија са одговарајућим програмима. Та фаза завршена је добијањем уверења о акредитацији поменутих високошколских установа и свих студијских програма који су дати на акредитацију. Трећа фаза реформе отпочела је 2009. године, а усмерена је на формирање Интегрисаног војног универзитета, који ће објединити рад Војне академије и дела Војномедицинске академије ради извођења академских студија у три научна поља (друштвено-хуманистичко, техничко-технолошко и медицина) и на свим нивоима студија (основне, дипломске, интегрисане, специјалистичке и докторске академске студије).

2.1. Прва фаза реформе високог војног образовања – израда заједничких студијских програма са појединим факултетима у друштву

Као што је истакнуто, систем војног образовања до сада је био самосталан и независан у односу на систем образовања у друштву. Такав његов положај утицао је на то да војне дипломе, а нарочито дипломираних официра

³⁴ Јефтић, З., Вуруна, М.: оп. цит., стр. 155.

родова, нису биле изједначене са дипломама високог образовања које су стицане у цивилним образовним институцијама. Такође, нису признавана научна и наставничка звања која су стицана у војним образовним и научним институцијама, а војне науке нису биле укључене у систем наука у друштву.³⁵

Ради решавања тих проблема и хармонизације војношколског система са системом образовања у друштву, најпре су потписани уговори о сарадњи са Универзитетом у Београду, а затим са три факултета тог универзитета: Факултетом безбедности, Факултетом организационих наука и Саобраћајним факултетом. Ти уговори потписани су првенствено ради израде заједничких студијских програма и стицања заједничке дипломе тих факултета и Војне академије. Међутим, такви пројекти нису реализовани са Машинским, Електротехничким и Технолошким факултетом у Београду, па су се студенти логистичких усмерења школовали по студијским програмима Војне академије.

Заједнички студијски програми израђени су током 2006. године само за студенте родова (пешадија, ОМЈ, инжињерија, АРЈ ПВО и авијација) и службе ВОЈ, и то: 1. Студијски програм основних академских студија смера пешадије Војне академије за стицање заједничке дипломе са Факултетом безбедности; 2. Студијски програм основних академских студија смера пешадије Војне академије за стицање заједничке дипломе са Факултетом организационих наука; 3. Студијски програм основних академских студија смера оклопне и механизоване јединице Војне академије за стицање заједничке дипломе са Факултетом организационих наука; 4. Студијски програм основних академских студија смера инжињерије Војне академије за стицање заједничке дипломе са Факултетом организационих наука; 5. Студијски програм основних академских студија смера артиљеријско-ракетне јединице противваздухопловне одбране Војне академије за стицање заједничке дипломе са Факултетом организационих наука; 6. Студијски програм основних академских студија смера ваздушно осматрање и јављање Војне академије за стицање заједничке дипломе са Факултетом организационих наука и 7. Студијски програм основних академских студија смера авијација Војне академије за стицање заједничке дипломе са Саобраћајним факултетом.

Општи циљ школовања у Војној академији, према Студијском програму основних академских студија смера пешадије за стицање заједничке дипломе са Факултетом безбедности, јесте „образовање и васпитање студената за позив професионалног официра; оспособљавање за почетне дужности нивоа командира вода и чете у пешадији [...] у складу са мисијама и задацима Војске Србије“. Изучавањем садржаја предмета са Факултета безбедности студенти треба да се оспособе за обављање дужности дипломираног менаџера безбедности, дипломираног менаџера људских ресурса или ди-

³⁵ Реформа система војног школства у Министарству одбране и Војсци Србије и Црне Горе (студија), оп. цит., стр. 36 и 37.

пломаног менаџера цивилне заштите и заштите животне средине.³⁶ Након завршених основних академских студија, студент стиче заједничку диплому Војне академије и Факултета безбедности и „звање у складу са Законом о високом образовању“.³⁷

Структура наставног плана обухвата четири модула: 1. општеобразовни; 2. општевојни; 3. стручно-специјалистички модул рода пешадије и 4. стручно-специјалистички модул Факултета безбедности (менаџмент људских ресурса; безбедност и цивилна заштита и заштита животне средине).

Студијски програми основних академских студија смера пешадије, ОМЈ, инжињерије, АРЈ ПВО, јединица ВОЈ Војне академије за стицање заједничке дипломе са Факултетом организационих наука обухватају следећи циљ школовања у Војној академији: „образовање и васпитање студента за позив професионалног официра, оспособљавање за почетне дужности нивоа командира вода и чете у пешадији, ОМЈ, инжињерији и у јединицама ВОЈ и командира вода и батерије у АРЈ ПВО [...] у складу са мисијама и задацима Војске Србије“. Изучавањем садржаја предмета са Факултета организационих наука студенти се оспособљавају за обављање дужности менаџера.³⁸

Структуру наставног плана, такође, чини четири модула: 1. модул општег образовања; 2. модул војног образовања; 3. модул стручно-специјалистичког војног образовања за родове пешадија, ОМЈ, инжињерија, ВОЈ и АРЈ ПВО и 4. модул за стручно-специјалистичку област Факултета организационих наука: *одсек менаџмент* за смер пешадију, оклопне јединице, инжињерију и АРЈ ПВО и *одсек информациони системи и технологије* за смер ВОЈ.³⁹ Предметима из првог и четвртог модула обезбеђује се реализација студијског програма ради стицања заједничке дипломе са Факултетом организационих наука.⁴⁰

³⁶ Студијски програм основних академских студија смера пешадије Војне академије за стицање заједничке дипломе са Факултетом безбедности, Министарство одбране, Сектор за људске ресурсе, Војна академија, Београд, 2006, стр. 7 и 10.

³⁷ Исто, стр. 8.

³⁸ Студијски програм основних академских студија смера пешадије Војне академије за стицање заједничке дипломе са Факултетом организационих наука, Министарство одбране, Сектор за људске ресурсе, Војна академија, Београд, 2006, стр. 7 и 10; Студијски програм основних академских студија смера оклопне и механизоване јединице Војне академије за стицање заједничке дипломе са Факултетом организационих наука, Министарство одбране, Сектор за људске ресурсе, Војна академија, Београд, 2006, стр. 7 и 10; Студијски програм основних академских студија смера артиљеријско-ракетне јединице противваздухопловне одбране Војне академије за стицање заједничке дипломе са Факултетом организационих наука, Министарство одбране, Сектор за људске ресурсе, Војна академија, Београд, 2006, стр. 7 и 10; Студијски програм основних академских студија смера ваздушно осматрање и јављање Војне академије за стицање заједничке дипломе са Факултетом организационих наука, Министарство одбране, Сектор за људске ресурсе, Војна академија, Београд, 2006, стр. 7 и 10.

³⁹ Исто, стр. 9.

⁴⁰ Исто, стр. 10.

Општи циљ школовања пилота у Војној академији, према заједничком студијском програму са Саобраћајним факултетом, јесте „образовање и васпитање студената за позив професионалног официра, оспособљавање за почетне официрске дужности у авијацији [...] у складу са мисијама и задацима Војске Србије“. Изучавањем садржаја предмета Саобраћајног факултета студенти се оспособљавају за обављање послова дипломираног инжењера ваздушног саобраћаја.⁴¹

Сви ти реформски кораци и успостављање тешње сарадње са цивилним факултетима имали су за циљ да се будућим официрима обезбеде дво-струке дипломе (осим дипломе официра и диплома факултета са којима су потписани заједнички студијски програми). Међутим, ти заједнички студијски програми могли су да буду на снази само до акредитације тих установа, јер према Закону о високом образовању, студијске програме за стицање заједничке дипломе „организују и изводе више високошколских установа које имају дозволу за рад за одговарајући студијски програм“ (члан 26. Закона). Осим тога, заједничке студијске програме могу да изводе високошколске установе које појединачно имају дозволу за рад за одговарајући студијски програм и које су заједнички акредитоване за извођење заједничких студијских програма. У првом случају, заједнички студијски програм може да се изводи када га усвоје надлежни органи високошколских установа које га организују и које имају дозволу за рад за одговарајући студијски програм. Код другог случаја, материјал за акредитацију заједничких студијских програма заједнички подносе две или више високошколских установа које имају статус правног лица и које имају дозволу за рад од стране Министарства просвете Републике Србије.⁴²

Након што су факултети, са којима су потписани Уговори о сарадњи и израђени заједнички студијски програми, акредитовани у трећем циклусу акредитације, заједнички студијски програми се нису могли примењивати код нове генерације студената Војне академије. Због тога је било сасвим оправдано да се Војна академија самостално припреми за акредитацију, а нарочито због тога што у тој фази реформе није адекватно решено питање начина школовања студената логистичких усмерења.

Узевши у целини, та фаза реформе високог војног образовања није у потпуности реализована, будући да су пројектовани заједнички студијски програми са факултетима у друштву само за студенте родова, док за студенте служби није нађено такво решење, па су они отпочели школовање по сопстве-

⁴¹ Студијски програм основних академских студија смера авијација Војне академије за стицање заједничке дипломе са Саобраћајним факултетом, Министарство одбране, Сектор за људске ресурсе, Војна академија, Београд, 2006, стр. 7 и 10.

⁴² Детаљнија упутства о акредитацији заједничких студијских програма дата су у Упутству за припрему документације за акредитацију заједничких студијских програма које је објавио Национални савет за високо образовање 21. маја 2009. године.

ним студијским програмима. Такође, треба напоменути да су студенти родова отпочели заједничке студијске програме са три факултета, при чему су студенти пешадије изводили заједничке студијске програме са два факултета – Факултетом безбедности и Факултетом организационих наука. Са тако конципираним студијским програмима школовање су отпочеле две генерације студената у школској 2006/2007. и 2007/2008. години. У тој фази реформе, по први пут у историји Војне академије, школовање за позив официра у појединим родовима и службама отпочеле су студенткиње.

2.2. Друга фаза реформе високог војног образовања – акредитација Војне академије и Војномедицинске академије као Високе школе академских студија

Као основно нормативно полазиште за другу фазу реформе високог војног образовања послужило је Министарско упутство за 2008. годину, у којем су експлицитно назначени основни правци реформе у области школовања и усавршавања кадра:

1. наставити усклађивање процеса реформе школовања и усавршавања у складу са пројектованим потребама система одбране и могућностима образовања у друштву, при чему тежити ка повећању ефикасности образовног процеса;

2. извршити рационализацију свих облика школовања припадника Министарства одбране и Војске Србије у земљи и иностранству, а организацију наставе и наставне планове и програме војних школа прилагодити захтевима Болоњског процеса;

3. отпочети са процесом акредитације установа у систему војног школства и студијских програма у складу са стандардима које је прописао Национални савет за високо образовање Републике Србије;

4. реализацију циљева образовања и усавршавања усмерити ка обезбеђењу потребних способности за одбрану и заштиту виталних одбрамбених интереса Републике Србије;

5. школовање и последипломско усавршавање реализовати првенствено у војношколским установама, а мањи део кадра, за поједине специјалности родова и служби, школовати у грађанству и иностранству.⁴³

Акредитација Војне академије и студијских програма неопходна је и због тога што Правилник о стандардима и поступку за акредитацију високошколских установа и студијских програма (*Службени гласник Републике Србије*, бр. 106 од 24. новембра 2006), између осталог, регулише да том поступку

⁴³ Министарско упутство за 2008. годину, Министарство одбране, Београд, 2007, стр. 18 и 19.

подлежу све високошколске установе у Републици Србији и студијски програми које изводе (члан 2). Друго, акредитоване високошколске установе и њихови студијски програми обезбеђују дипломе које су верификоване у друштву, па ће Војна академија након акредитације по први пут бити у прилици да својим студентима обезбеди такве дипломе.

2.2.1. Услови за акредитацију високих војних школа

Нормативно решење за очување високошколског војног образовања и његово укључење у образовни систем Републике Србије налази се у Закону о високом образовању (*Службени гласник Републике Србије*, бр. 76/05 и 100/07 – аутентично тумачење), уз неопходне амандманске измене појединих његових одредби.

Војна академија и Војномедицинска академија могле су да буду акредитоване као самосталне установе или у оквиру Војног универзитета, уколико би био формиран. Као самосталне војне високошколске установе, у процесу акредитације оне могу да имају статус високе школе академских студија, високе школе струковних студија или академије струковних студија. Висока школа академских студија, као самостална високошколска установа, остварује само два нивоа студија – основне академске студије (*bachelor*), дипломске академске студије (*master*) и специјалистичке академске студије из једне или више области (члан 36. Закона). Висока школа струковних студија, као самостална високошколска установа, остварује основне струковне и специјалистичке струковне студије из једне или више области (члан 37. Закона). Академија струковних студија може да остварује основне струковне студије и специјалистичке струковне студије ако има најмање пет акредитованих студијских програма струковних студија из најмање три поља (члан 35. Закона).

Са становишта постојећих законских решења, организационе, а нарочито програмске основе Војне академије и Војномедицинске академије,⁴⁴ као и обавеза које проистичу из захтева за хармонизацијом са образовним системом у друштву и војнообразовним системима у европским земљама, најбољи ефекти би били постигнути ако би се формирао Универзитет одбране или Војни универзитет. Сходно томе, те две високошколске установе формално су покренуле ту иницијативу и упутиле је, преко надлежних институција, Министарству одбране у октобру 2007. године.

Та иницијатива није била прихваћена, јер тада нису били створени неопходни услови за оснивање такве установе. Сходно томе, менаџмент Војне академије је, уз сагласност Сектора за људске ресурсе и Управе за школ-

⁴⁴ Према важећем Закону о војним школама и војним научноистраживачким установама, Војномедицинска академија не може да организује основне студије, већ само последипломске студије (стицање академског звања доктора наука, здравствене специјализације и здравствене уже специјализације).

ство, донео одлуку да се у процес акредитације крене постепено и да се Војна академија прво акредитује као Висока школа академских студија, у којој би се остваривале основне академске и дипломске академске студије (мастер) из два научна поља: друштвено-хуманистичко и техничко-технолошко.

Ту иницијативу ускоро је прихватио и менаџмент Војномедицинске академије, који је одлучио да се акредитују интегрисане академске студије у пољу медицинских наука. Припреме за акредитацију, ради предаје документата у четвртом циклусу акредитације, почеле су одмах. Током припрема покренуте су консултације са представницима надлежних организационих целина Генералштаба и Министарства одбране Републике Србије у погледу дефинисања одговарајућег образовног профила официра, водећи рачуна о имплементацији захтева који проистичу из нових доктринарних решења, а нарочито мисија и задатака Војске Србије.

Приликом израде нових студијских програма детаљно је извршена анализа постојећих (важећих) наставних планова и програма, према којима се тренутно одвија школовање будућих официра. Такође, узети су у обзир студијски програми сродних факултета у друштву (Факултет безбедности, Факултет организационих наука, Саобраћајни факултет, Електротехнички факултет, Машински факултет, Технолошки факултет) и студијски програми три страна војношколска система (Краљевска војна школа – Белгија; Универзитет националне одбране – Мађарска и Универзитет одбране – Чешка). При томе, водило се рачуна о расположивом броју наставника са адекватним звањима; рационализацији броја предмета унифицирањем њихових садржаја, повећању броја заједничких предмета и друго.⁴⁵

Акредитација Војне академије и Војномедицинске академије обављена је у четвртом циклусу (октобар 2008 – март 2009). Војна академија акредитовала је пет студијских програма на основним академским студијама и четири студијска програма на дипломским академским студијама, а Војномедицинска академија је акредитовала интегрисани студијски програм медицине. Сви студијски програми обе установе акредитовани су Одлуком Комисије за акредитацију и проверу квалитета од 1. јула 2009. године.⁴⁶ Акредитација Војне академије има следећи значај: очување Војне академије као високошколске институције са традицијом дугом скоро 160 година; афирмација војне професије; значајно подизање квалитета образовања официра; побољшање мотивације за официрски позив; хармонизација нашег војношколског система са системом образовања у друштву и са сличним војнообразовним системима у Европи које су укључене у Болоњски процес, чиме војнообразовни систем постаје део националног образовног система и

⁴⁵ Аутори овог рада били су руководиоци за израду студијских програма првог, другог и трећег нивоа студија на Војној академији.

⁴⁶ Одлука Комисије за акредитацију и проверу квалитета бр. 612-00-669/2000-04 од 1. јула 2009. године.

европског простора за високо образовање; могућност запошљавања након престанка службе са друштвено признатом дипломом; стварање услова за школовање припадника страних оружаних снага, као и цивилних студената, чиме би се остварили значајни економски ефекти; стварање услова за прерастање Војне академије у регионални центар за оспособљавање и усавршавање официрског кадра и друге бенефиције.

Школовање студената по новим студијским програмима у Војној академији почело је у школској 2008/2009. години, а у Војномедицинској академији у школској 2009/2010. години. Чином акредитације тих установа и њихових студијских програма, као и њиховом имплементацијом, заокружена је друга фаза реформе високог војног образовања (шема 6).

Шема 6 – Друга фаза реформе војног образовања Високе школе академских студија

2.2.2. Модел високог војног образовања у Војној академији у другој фази реформе

У тој фази реформе високог војног образовања развијене су четири компоненте модела високог војног образовања у Војној академији: 1. основне академске студије; 2. војна обука; 3. дипломске академске студије и 4. образовање током живота (шема 7). Пети елемент тог модела, образовање резервних официра, није претрпео никакве измене у тој фази реформе.

Шема 7 – Модел високог војног образовања у другој фази реформе

Циљ школовања будућих официра Војске Србије јесте оспособљавање студената за почетне дужности командира вода у одговарајућем роду – служби, у складу са мисијама и задацима Војске Србије. Основно професионално оспособљавање официра састоји се од основних академских студија и војне обуке.

Основне академске студије трају четири године и реализују се кроз пет студијских програма: менаџмент у одбрани, војномашинско инжењерство, војноелектронско инжењерство, војнохемијско инжењерство и војно ваздухопловство. Војна обука одвија се паралелно са основним академским студијама, у трајању од шест и по месеци. Једино координираним активностима у реализацији академског дела образовања и војне обуке обезбеђује се циљ школовања будућих официра (шема 8).

Начелни ток школовања на Војној академији

јануар 1 испитни рок	фeбруар 2	март 3	април 4 испитни рок	мај 5	јун 6 испитни рок	јул 7	август 8	септемба 9 испитни рок	октобар 10 испитни рок	новембар 11	децембар 12											
							УПАЗ →	В	а	а	а	а	а	а								
р	а	и	в	а	а	а	а	а	в	и	и	р	р	и	в	а	а	а	а	а	а	
р	а	и	в	а	а	а	а	а	а	в	и	и	р	р	и	в	а	а	а	а	а	а
р	а	и	в	а	а	а	а	а	а	в	и	и	р	р	и	в	а	а	а	а	а	а
р	а	и	в	а	а	а	а	а	а	в	и	и	и	с	п	ИПАЗ →						

а	академски програм
в	војна обука
р	распуст, празници..

6,5 мес.

и	испити
с	одбрана стручног рада
п	промоција

Шема 8 – Координисане активности у реализацији академског дела образовања и војне обуке

Дипломске академске студије трају годину дана и реализују се кроз четири студијска програма: менаџмент у одбрани, војномашинско инжењерство, војноелектронско инжењерство и војнохемијско инжењерство.

Упоредо са процесом акредитације Војне академије и студијских програма текао је и процес реформе последипломског стручног усавршавања, како његових облика, тако и студијских програма. Према новом концепту образовања током живота или војностручног усавршавања, пројектована су четири курса усавршавања: основни командно-штабни курс; командно-штабно усавршавање; генералштабно усавршавање и високе студије одбране и безбедности. Новину у војностручном усавршавању чине два курса: прво, основни командно-штабни курс за командире чета-батерија, будући да је основно професионално оспособљавање усмерено на почетне официрске дужности нивоа командира вода и друго, високе студије одбране и безбедности за највише државне и војне руководиоце.

Основне академске студије

Студијски програми основних академских студија обухватају велики број различитих научних и стручних области, а њихови садржаји конципирани су тако да будућим официрима обезбеде потребан степен знања и вештина за успешно командовање јединицама родова – служби ранга командира вода и експлоатацију и одржавање средстава војне технике у оквиру мисија и задатака Војске Србије.

Основне академске студије изводе се током четири академске године (осам семестара). Укупан број бодова ЕСПБ које студент треба да оствари да би завршио овај степен студија је 240. Прве две године школовања углавном чине општеобразовни и теоријско-методолошки предмети, док се у трећој и четвртој години реализују претежно научностручни и стручно-апликативни предмети.

Као што је истакнуто, основне академске студије реализују се кроз пет студијских програма: Менаџмент у одбрани; Војномашинско инжењерство; Војноелектронско инжењерство; Војнохемијско инжењерство и Војно ваздухопловство. Према Правилнику о листи стручних, академских и научних назива (*Службени гласник РС*, бр. 30/2007 и 112/2008), први студијски програм припада пољу друштвено-хуманистичких наука, а остала четири програма техничко-технолошким наукама. Међутим, по својој структури ти програми имају карактер интердисциплинарних студија у пољима друштвено-хуманистичких и техничко-технолошких наука. Студијски програм Менаџмент у одбрани има тежиште на друштвено-хуманистичким, а остали студијски програми на техничко-технолошким наукама, па би први студијски програм требало да се сврста у интердисциплинарну научну област наука одбране, а остали студијски програми у научну област војних технологија. Сходно томе, неопходно је да Министарство одбране упути Министарству просвете, односно Националном савету за високо образовање, захтев за допуну 4. члана „Правилника о научним, уметничким, односно стручним областима у оквиру образовно-научних, односно уметничких поља“, да се у научне, односно стручне области из образовнонаучног поља интердисциплинарних, мултидисциплинарних, трансдисциплинарних (ИМТ) и двопредметних студија, попут наука о безбедности, уврсте и науке одбране и војне технологије.

Менаџмент у одбрани

Студијски програм Менаџмент у одбрани произлази из потреба Министарства одбране Републике Србије у области образовања официра родова и служби Војске Србије. Циљ тог студијског програма је усвајање академских знања и вештина и постизање компетенција неопходних за обављање почетних официрских дужности у роду – служби нивоа командира вода у складу са мисијама и задацима Војске Србије, као и за обављање менаџерских дужности у систему одбране.

Прве две године школовања су заједничке, а у трећој години студенти се опредељују за један од седам изборних подручја – модула: пешадија, оклопне јединице, артиљерија, инжењерија, речне јединице, артиљеријско-ракетне јединице за противваздухопловна дејства (АРЈ за ПВД) и ВОЈ. По завршетку школовања и остварених 240 бодова ЕСПБ, студент стиче диплому менаџера. Осим дипломе, студенту се издаје и Додатак дипломи, који означава компетенције за официра родова и службе (*командира јединица*

пешадије, командира оклопних јединица, командира артиљеријских јединица, командира инжењеријских јединица, командира речних јединица, командира АРЈ за ПВД и командира јединица ВОЈ)), као и менаџера одбране.

Војномашинско инжењерство

Сврха студијског програма Војномашинско инжењерство је образовање студената Војне академије за позив официра Техничке службе и за инжењера машинства. Реализацијом тог студијског програма будући официри – инжењери машинства биће оспособљени за решавање основних техничко-технолошких проблема на својим почетним командирским или референтским дужностима које су у вези са технологијом и организацијом одржавања средстава наоружања и војне опреме у оквиру мисија и задатака Војске Србије.

Обавезни и изборни предмети дефинисани су на основу доминантних идентификованих проблема који се јављају од момента пројектовања, конструкције и израде, преко чувања, одржавања и експлоатације различитих машинских система. Сходно томе, студијски програм Војномашинско инжењерство реализује се у оквиру два изборна подручја – модула: 1. наоружање и 2. борбена возила.

Након завршетка школовања и остварених 240 бодова ЕСПБ, студент стиче диплому инжењера машинства. Осим дипломе, студенту се издаје и Додатак дипломи, који означава компетенције официра Техничке службе, специјалности наоружање или борбена возила, као и инжењера војномашинског инжењерства.

Војноелектронско инжењерство

Студијски програм Војноелектронско инжењерство намењен је за образовање студената Војне академије за позив официра службе Телекомуникација и Техничке службе, у складу са мисијама и задацима Војске Србије и за инжењера електротехничког и рачунарског инжењерства. Реализацијом тог студијског програма будући официри службе Телекомуникација и Техничке службе биће оспособљени за решавање основних техничко-технолошких проблема на својим почетним дужностима, који су у вези са експлоатацијом и одржавањем војних електронских система и средстава у својој служби и специјалности.

Различитости у садржајима изборних предмета омогућују студентима добијање специфичних знања из три студијска подручја – модула: 1. телекомуникације, 2. радарски системи и 3. ракетни системи и системи за управљање ватром.

Студент стиче диплому инжењера електротехничког и рачунарског инжењерства ако у предвиђеном року испуни све обавезе предвиђене студијским програмом и сакупи 240 бодова ЕСПБ. Осим дипломе, студенту се из-

даје и Додатак дипломи, који означава компетенције студента за професионалног официра за службу Телекомуникација и Техничку службу (специјалности Радарски системи и Ракетни системи и системи управљања ватром), односно инжењера војноелектронског инжењерства.

Војнохемијско инжењерство

Сврха студијског програма Војнохемијско инжењерство је образовање студената Војне академије за позив официра Техничке службе – специјалности: убојна средства и атомско-биолошко-хемијске (АБХ) службе, као и инжењера технологије.

Будући официри – инжењери технологије, зависно од изабраног модула, биће оспособљени за решавање основних техничко-технолошких проблема на својим почетним дужностима у оквиру службе и специјалности, првенствено до нивоа вода, који су у вези са: технологијом одржавања и складиштења убојних средстава и технологијом санирања последица атомско-биолошко-хемијских акцидената у миру и рату. Сходно томе, студијски програм Војнохемијско инжењерство реализује се у два изборна подручја – модула: 1. убојна средства и 2. АБХ служба.

Студент стиче диплому инжењера технологије ако у предвиђеном року испуни све обавезе предвиђене студијским програмом и тако сакупи 240 бодова ЕСПБ. Осим дипломе, студенту се издаје и Додатак дипломи, који означава компетенције студента за професионалног официра за Техничку службу (специјалност – убојна средства) и АБХ службу, као и за инжењера војнохемијског инжењерства.

Војно ваздухопловство

Сврха студијског програма Војно ваздухопловство је образовање студената Војне академије за позив официра рода авијације – пилот авиона или пилот хеликоптера, као и за инжењера саобраћаја.

Реализацијом тог студијског програма будући официри рода авијације – пилоти авиона и пилоти хеликоптера оспособљени су за рад на почетним дужностима: пилот у авијацијском, односно хеликоптерском одељењу, за извршавање основних летачких задатака и за наставак напредне обуке на нивоу тактичких авијацијских јединица ранга авијацијских ескадрила. Осим тога, студијски програм обезбеђује неопходне компетенције за обављање дужности инжењера војног ваздухопловства.

Студент стиче диплому инжењера саобраћаја ако у предвиђеном року испуни све обавезе предвиђене студијским програмом и тако сакупи 240 бодова ЕСПБ. Осим дипломе, студенту се издаје и Додатак дипломи, који означава компетенције студента за професионалног пилота војног ваздухопловства, као и за инжењера војног ваздухопловства.

Сумарни преглед студијских програма, модула, диплома и додатака дипломи основних академских студија у Војној академији приказан је у табели 1.

Табела 1 – Основне академске студије (*Bachelor*)

Студијски програм	Модули	Диплома	Додатак дипломи	
Менаџмент у одбрани	Пешадија, оклопне јединице, артиљерија, инжињерија, речне јединице, АРЈ за ПВ ВОЈ	Менаџер	Менаџер одбране	Официр јединица пешадије, оклопних јединица, артиљерије, инжињерије, речних јединица, јединица АРЈ за ПВД и ВОЈ
Војномашинско инжењерство	Наоружање, борбена возила	Инжењер машинства	Инжењер војномашинског инжењерства	Официр техничке службе
Војноелектронско инжењерство	Радарски системи, ракетни системи и системи управљања ватром, телекомуникације	Инжењер електротехнике и рачунарства	Инжењер војноелектронског инжењерства	Официр техничке службе, официр службе телекомуникација
Војнохемијско инжењерство	Убојна средства, АБХ служба	Инжењер технологије	Инжењер војнохемијског инжењерства	Официр техничке службе (Убс), официр АБХ службе
Војно ваздухопловство	–	Инжењер саобраћаја	Инжењер војног ваздухопловства – пилот	Пилот војног ваздухоплова

Дипломске академске студије

Дипломске академске студије обезбеђују проширивање знања официра стечених на основним академским студијама и стицање компетенција неопходних за обављање виших дужности у свом роду – служби, као и за обављање послова дипломираног менаџера, односно дипломираног инжењера одређеног профила.

Дипломске академске студије реализују се у четири студијска програма: 1. Менаџмент у одбрани; 2. Војномашинско инжењерство; 3. Војноелектронско инжењерство и 4. Војнохемијско инжењерство. Пети студијски про-

грам – војно ваздухопловство – требало би да се реализује кроз заједнички студијски програм са Саобраћајним факултетом.

Дипломске академске студије изводе се током једне академске године (два семестра). Укупан број бодова ЕСПБ које студент треба да скупи да би завршио тај степен студија је 60.

Менаџмент у одбрани

Сврха тог студијског програма је образовање професионалних официра за више дужности у одређеном роду и служби у складу са мисијама и задацима Војске Србије, као и за дипломираног менаџера у систему одбране Републике Србије.

Реализацијом тог студијског програма официри Војске Србије оспособљавају се за рад на дужностима ранга командира чете – батерије у оквиру одређеног рода или службе. Осим тога, тај студијски програм образује официре за решавање сложенијих организационих и функционалних проблема у области менаџмента у одбрани, како у мирнодопским, тако и у различитим кризним ситуацијама.

На почетку студија студент се опредељује за један од седам изборних подручја – модула: пешадија, оклопне јединице, артиљерија, инжињерија, речне јединице, АРЈ за ПВД и ВОЈ. Предмети изборних подручја – модула дефинисани су на основу образовних профила официра одређеног рода или службе Војске Србије.

Студент стиче диплому дипломираног менаџера, а у Додатку дипломи означене су његове компетенције за дужност командира чете – батерије у одређеном роду или служби Војске Србије, као и за дипломираног менаџера одбране.

Војномашинско инжењерство

Сврха студијског програма дипломских академских студија Војномашинско инжењерство је оспособљавање официра Техничке службе – специјалност наоружање и борбена возила у складу са мисијама и задацима Војске Србије, као и дипломираног инжењера машинства. Тај студијски програм реализује се у два изборна подручја – модула: наоружање и борбена возила.

Реализацијом тог студијског програма официри Техничке службе – специјалности наоружање и борбена возила допуњују знања стечена на основним академским студијама и оспособљавају се за решавање сложенијих техничко-технолошких проблема на почетним или непосредно вишим дужностима, које су у вези са технологијом и организацијом одржавања наоружања, борбених и неборбених возила, у складу са мисијама и задацима Војске Србије.

Студент стиче диплому дипломираног инжењера машинства, а у Додатку дипломи означене су његове компетенције за професионалног официра у Техничкој служби – специјалност Наоружање и борбена возила, као и за дипломираног инжењера војномашинског инжењерства.

Војноелектронско инжењерство

Сврха тог студијског програма је оспособљавање официра Техничке службе – специјалности радарски системи и ракетни системи и системи управљања ватром и официра службе Телекомуникације у складу са мисијама и задацима Војске Србије, како и за дипломираног инжењера електротехничког и рачунарског инжењерства.

Реализацијом тог студијског програма будући официри Техничке службе – специјалности радарски системи или ракетни системи и системи управљања ватром и официри службе Телекомуникација проширују знања стечена на основним академским студијама и оспособљавају се за решавање сложенијих техничко-технолошких проблема на почетним и непосредно вишим дужностима, које су у вези са експлоатацијом и одржавањем војних електронских система у миру и у кризним ситуацијама.

Студијски програм дипломских академских студија Војноелектронско инжењерство реализује се у три изборна подручја – модула: 1. телекомуникације, 2. радарски системи и 3. ракетни системи и системи управљања ватром.⁴⁷

По завршетку студија студент стиче диплому дипломираног инжењера електротехничког и рачунарског инжењерства. Осим дипломе, студенту се издаје и Додатак дипломи, који означава компетенције студента за професионалног официра у служби Телекомуникација и у Техничкој служби – специјалност радарски системи и ракетни системи и системи за управљање ватром, као и за дипломираног инжењера војноелектронског инжењерства.

Војнохемијско инжењерство

Сврха студијског програма дипломских академских студија Војнохемијско инжењерство је оспособљавање официра Техничке службе – специјалност убојна средства и АБХ службе у складу са мисијама и задацима Војске Србије.

Реализацијом тог студијског програма, официри Техничке службе – специјалности убојна средства и АБХ службе допуњују знања стечена на основним академским студијама и оспособљавају се за решавање сложенијих техничко-технолошких проблема на почетним и непосредно вишим дужностима, које су у вези са: технологијом и организацијом одржавања и складиштења убојних средстава и технологијом и организацијом санирања последица атомско-биолошко-хемијских акцидената у миру и ванредним ситуацијама.

Студијски програм дипломских академских студија Војнохемијско инжењерство реализује се у два изборна подручја – модула: убојна средства и АБХ служба.

⁴⁷ У оквиру тог студијског програма планирана је акредитација модула Информациони системи на основним и дипломским академским студијама. Свршени студенти ће стицати диплому инжењера, односно дипломираног инжењера електротехнике и рачунарства, а у Додатку дипломе биће назначене квалификације инжењера/дипломираног инжењера војноелектронског инжењерства и официра службе информатике.

Студент стиче диплому дипломираног инжењера технологије, а у Додатку дипломи означене су компетенције студента за професионалног официра Техничке службе – специјалност убојна средства и АБХ служба, као и за дипломираног инжењера војнохемијског инжењерства.

Сумарни преглед студијских програма, модула, диплома и додатака дипломи дипломских академских студија у Војној академији приказан је у табели 2.

Табела 2 – Дипломске академске студије (Master)

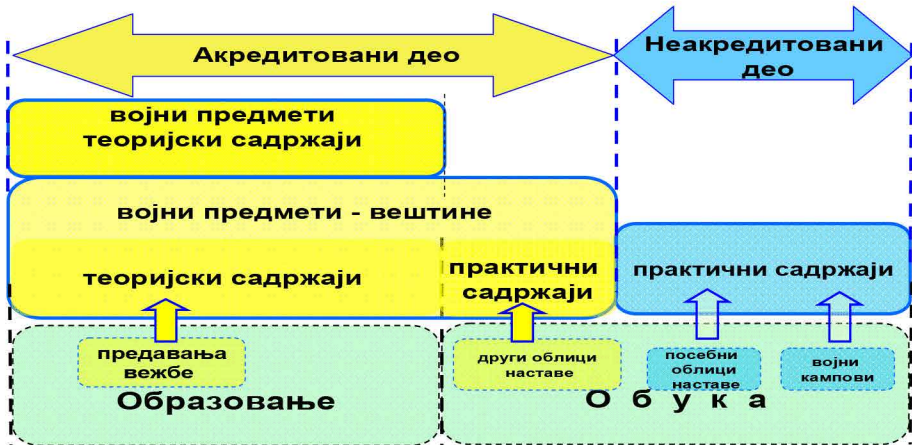
Студијски програм	Модули	Диплома	Додатак дипломи	
Менаџмент у одбрани	Пешадија, оклопне јединице, артиљерија, инжењерија, речне јединице, АРЈ за ПВД, ВОЈ	Дипломирани менаџер	Дипломирани менаџер одбране	Официр јединица пешадије, оклопних јединица, артиљерије, инжењерије, речних јединица, АРЈ за ПВД и јединица ВОЈ.
Војномашинско инжењерство	Наоружање, борбена возила	Дипломнирани инжењер машинства	Дипломирани инжењер војномашинског инжењерства	Официр техничке службе
Војноелектронско инжењерство	Радарски системи, ракетни системи и системи управљања ватром, телекомуникације	Дипломирани инжењер електротехнике и рачунарства	Дипломирани инжењер војноелектронског инжењерства	Официр техничке службе, официр службе телекомуникација
Војнохемијско инжењерство	Убојна средства НХБ	Дипломирани инжењер технологије	Дипломирани инжењер војнохемијског инжењерства	Официр техничке службе (Убс), официр атомско-биолошко-хемијске службе (АБХ)

Интегрисане основне и дипломске академске студије

У области медицинских наука развијен је студијски програм интегрисаних основних и дипломских академских студија под називом „Медицина“. Студије трају шест година и укупан број ЕСПБ које студент може да сакупи износи 360. Након завршетка тих студија студент стиче диплому – доктор медицине.

Војна обука

Општи циљ војне обуке студената Војне академије је да се војностручно и психофизички припреме и оспособе за реализацију задатака унутар рода – службе и обављање почетних официрских дужности нивоа командира вода, у складу са мисијама и задацима Војске Србије. У ширем смислу, војна обука представља скуп координираних активности на реализацији акредитованих и неакредитованих садржаја општевојног и војностручног подручја у процесу основног оспособљавања официра за почетне дужности командира вода у свом роду – служби. У ужем смислу, под војном обуком се подразумева неакредитовани део општевојних и војностручних садржаја, који се реализују као паралелни део академског образовног процеса, односно акредитованих студијских програма (шема 9).⁴⁸

Шема 9 – Концепт војне обуке
 Студијски програм „МЕНАЏМЕНТ У ОДБРАНИ“

Војна обука траје шест и по месеци (26 недеља) и изводи се у војним камповима у две фазе. Прва фаза обуке је заједничка за све студенте и реализује се у прве две године школовања. Друга фаза обуке је стручно-специјалистичка и изводи се током треће и четврте године школовања по родовима и службама. Војна обука током семестра изводи се од два до четири часа недељно. Кампови се организују на логорским просторијама и у Центрима за обуку војника Генералштаба Војске Србије у различитом трајању (табела 3).

⁴⁸ Концепт војне обуке израдили су први аутор овог рада, пуковник мр Бранко Бошковић, пуковник Велимир Кевац и потпуковник Дејан Ранђеловић, док су израдом програма војне обуке руководили пуковници Велимир Кевац и Иван Јалови.

Табела 3 – Преглед војне обуке у камповима

Камп	Трајање	Време	Напомена	
1	4 недеље	септембар	Основна војна обука 1	Заједничка обука
2	2 недеље	½ фебруар	Основна војна обука 2	
3	2 недеље	½ јун	Колективна обука 1	
4	2 недеље	½ септембар	Обука за 2. и 3. мисију Војске Србије	
5	2 недеље	½ фебруар	Обука у зимским условима	
6	2 недеље	½ јун	Колективна обука 2	
7	2 недеље	½ септембар	Обука у возњи моторних возила	
8	2 недеље	½ фебруар	Колективна обука 3	
9	2 недеље	½ јун	Стручно-специјалистичка обука 1	Стручно-специјалистичка обука
10	2 недеље	½ септембар	Стручно-специјалистичка обука 2	
11	2 недеље	½ фебруар	Стручно-специјалистичка обука 3	
12	2 недеље	½ јун	Стручно-специјалистичка обука 4	
Обука у камповима траје укупно 26 недеља (6,5 месеци)				

Образовање током живота

Образовање током живота (војностручно усавршавање) представља важан сегмент образовне делатности Војне академије. Сходно томе, Војна академија је 2008. године покренула више иницијатива ради реформе система војно-стручног усавршавања, са тежиштем на креирању новог концепта који би, осим постојећег командно-штабног и генералштабног усавршавања, обухватао још два нивоа усавршавања. Тај концепт обухвата четири нивоа усавршавања: први ниво – основни командно-штабни курс; други ниво – командно-штабно усавршавање, трећи ниво – генералштабно усавршавање и четврти ниво – Високе студије безбедности и одбране. У току 2008. године и до средине 2009. године израђени су нови студијски програми за прва три нивоа усавршавања.⁴⁹

Основни командно-штабни курс

На том курсу официри се оспособљавају за дужности нивоа командира чете и функционалне дужности у командама батаљонског нивоа – родовског типа. Похађају га официри чина поручника и капетана. Траје три месеца.

⁴⁹ Руководилац за израду концепта војностручног усавршавања, као и наставних планова и програма за прва три нивоа усавршавања, био је пуковник Звездан Опачић.

Командно-штабно усавршавање

Кроз тај вид усавршавања официри се оспособљавају за командовање тактичким јединицама ранга батаљона, обављање штабних дужности у командама бригадног нивоа и других дужности у вишим командама Војске и организацијским јединицама Министарства одбране (по типу каријере). Кандидати су официри чина капетана и мајора. Усавршавање траје десет месеци, односно једну школску годину.

Генералштабно усавршавање

То усавршавање намењено је за оспособљавање официра за командовање јединицама (саставима) бригадног нивоа, обављање штабних, наставничких и других дужности у командама и организацијским јединицама Министарства одбране и Војске Србије оперативног и стратегијског нивоа (интервидовски карактер). Похађају га официри чина мајора и потпуковника. Траје девет месеци.

Четврти ниво усавршавања – Високе студије безбедности и одбране – планирано је да отпочне са реализацијом у трећој фази реформе система високог војног образовања.

Школовање за резервне официре

Пети елемент модела високог војног школства је школовање за резервне официре. Циљ тог школовања је оспособљавање резервних официра за обављање дужности командира одељења и командира вода, односно других дужности тог нивоа у роду – служби, у складу са мисијама и задацима Војске Србије. Школовање траје шест месеци, а дели се на два дела: први део траје четири месеца и реализује се у Војној академији, а други део, у трајању од два месеца, реализује се кроз стажирање у јединицама и установама Војске Србије. Школовање се организује два пута годишње за следеће родове и службе: Пешадија, Артиљерија, АРЈ за ПВД, Инжињерија, ВОЈ, Техничка служба, Интендантска служба, Саобраћајна служба и Геодетска служба.

У другој фази реформе високог војног образовања створени су услови да се, у складу са потребама система одбране, у наредној фази реформе, пројектује школовање кадра на трећем нивоу студија у сва три научна поља, под условом да Влада Републике Србије донесе одлуку о формирању Војног универзитета. У таквом организационом облику школовања кадра остваривале би се основне и дипломске академске студије, интегрисане основне и дипломске академске студије и докторске академске студије. Такође, покренута је иницијатива за формирање четвртог нивоа усавршавања официра и државних службеника – Високе студије безбедности и одбране.

2.3. Трећа фаза реформе високошколског војног образовања – формирање интегрисаног Војног универзитета (2009–2010)

Нормативне претпоставке за почетак треће фазе реформе високог војног образовања садржане су у Министарском упутству за 2009. годину у оквиру одељка „Школовање и усавршавање кадра“, где је регулисано:

1. наставити хармонизацију система војног школства са системом образовања у друштву, узимајући у обзир да ће се реформа школовања и усавршавања у 2009. години усклађивати са пројектованим потребама система одбране;

2. наставити са рационализацијом свих облика школовања припадника Министарства одбране и Војске Србије у земљи и иностранству;

3. организацију наставе и студијске програме војних високошколских установа и процеса акредитације установа и студијских програма, у складу са стандардима које је прописао Национални савет за високо образовање Републике Србије, прилагодити потребама Војске Србије и ускладити са захтевима Болоњског процеса.

4. реализацију циљева образовања и усавршавања у 2009. години усмерити ка обезбеђењу потребних способности за извршење мисија и задатака Војске Србије;

5. школовање и студије првог, другог и трећег степена реализовати првенствено у војношколским установама, а мањи део кадра, за поједине специјалности родова и служби, школовати у грађанству и иностранству;

6. разрадити критеријуме за селекцију кандидата за све нивое школовања, студија и стручних усавршавања, који ће гарантовати већу професионалну оспособљеност и стручност кадра;

7. ради усклађивања система образовања у Министарству одбране и Војсци Србије са одговарајућим решењима у оружаним снагама земаља чланица Програма „Партнерство за мир“ ради подизања степена интероперабилности;

8. у процесу реализације наставних садржаја војних високошколских установа ангажовати лица из система одбране на највишим руководећим и командним дужностима, посебно лица која су завршила одређене облике усавршавања у иностранству;

9. развити четврти ниво стручног усавршавања у Министарству одбране и Војсци Србије, државних и војних руководилаца, а остале нивое стручног усавршавања професионалних официра ускладити са потребама Војске Србије, могућностима високих војношколских установа и одговарајућим решењима у оружаним снагама земаља чланица Програма „Партнерство за мир“ и

10. тежиште учења страних језика (приоритетно енглеског језика) усмерити на индивидуално учење језика, тзв. учењем на даљину.⁵⁰

⁵⁰ Министарско упутство за 2009. годину, Република Србија, Министарство одбране, новембар 2008, стр. 11 и 12.

Ради наставка реформе система високог војног образовања кључни ставови Министарства одбране Републике Србије садржани у том упутству су: 1. наставити хармонизацију система војног школства са системом образовања у друштву; 2. процес акредитације војних високошколских установа и студијских програма прилагодити потребама Војске Србије и ускладити са захтевима Болоњског процеса; 3. школовање и студије првог, другог и трећег степена реализовати првенствено у војношколским установама, а мањи део кадра, за поједине специјалности родова и служби, школовати у грађанству и иностранству и 4. развити четврти ниво стручног усавршавања у Министарству одбране и Војсци Србије, државних и војних руководилаца.

Наведеним ставовима експлицитно је изражена намера Министарства одбране да се настави са процесом хармонизације војношколског система са системом образовања у друштву и процесом акредитације војношколских установа и студијских програма, укључујући и трећи степен високог образовања (докторске студије). Истовремено, ти ставови су потврдили исправност системских решења у другој фази реформе високог војног образовања, а посебно оних који се односе на образовање официрског кадра у војним високошколским установама, као и да се мањи део кадра, за потребе појединих родова и служби, добија школовањем у грађанству.

Када је реч о трећем нивоу студија, који подразумева развијање докторских студија у обе високошколске установе које су се у другој фази реформе акредитовале као Високе школе академских студија, неопходно је да се створи нова организациона структура која би подржавала тај процес. Уважавајући одредбе Закона о високом образовању, које регулишу да академске студијске програме на свим нивоима студија остварује високошколска установа која има статус универзитета (члан 33. Закона), тај захтев Министарства одбране изражен у Министарском упутству имплицитно указује на потребу оснивања Војног универзитета. Осим тога, Министарство одбране изразило је писмену намеру о формирању Војног универзитета.⁵¹

Циљ преформирања постојећих војних високошколских установа и формирања Војног универзитета је стварање акредитоване високошколске установе која би остваривала студијске програме на првом, другом и трећем нивоу студија, у складу са Законом о високом образовању Републике Србије и специфичностима система одбране. У тој установи би се обављало оспособљавање академски образованих официра и њихово перманентно образовање и усавр-

⁵¹ Међутим, постоје и другачија мишљења о формирању високошколске установе тог типа. Тако, на пример, Воткинс у цитираном чланку сматра да „аргументација која је представљена у прилогу те иницијативе не оправдава развој таквог модела војног школства“. Према његовом мишљењу, „само мали број држава може финансијски да подржи, односно да одржава у складу са одговарајућим стандардима такву институцију“ и закључује да „Србија не поседује ресурсе потребне за оснивање такве установе, која би пружала само краткорочну 'приватну' и 'друштвену' добит, али би дугорочно штетила новој генерацији војних кадрова“. (Воткинс, А., оп. цит, стр. 96).

шавање у струци. Осим тога, та високошколска установа обједињавала би образовни и научноистраживачки рад, као компоненте јединственог процеса високог образовања за потребе Министарства одбране и Војске Србије.

На Војном универзитету, односно на Војној академији и Медицинском факултету Војномедицинске академије, који би били у његовом саставу, било би обезбеђено да Војска Србије добија школовани кадар у складу са захтевима за профилом официрског кадра који јој је потребан. У вези с тим, надлежне институције Војске Србије и Министарства одбране имале би пресудан утицај на дефинисање профила официрског кадра.⁵² Дакле, циљеви и задаци школовања будућих официра и њиховог каснијег усавршавања, као и до сада, примарно ће бити везани за потребе Министарства одбране и Војске Србије.

Када је реч о условима за акредитацију Војног универзитета, неопходно је да се та институција прво оснује, а оснивање високошколских установа регулисано је чланом 40. Закона о високом образовању. Један од оснивача високошколских установа може да буде и Република, у ком случају одлуку о оснивању институције високог образовања доноси Влада (став 1. и 2, члан 40. Закона). Сходно томе, одлуку о оснивању Војног универзитета требало би да донесе Влада Републике Србије, на предлог Министарства одбране. Међутим, тим чланом закона није регулисана могућност оснивања високошколске установе за потребе војног образовања, јер су у време доношења Закона о високом образовању Републике Србије војне школе биле савезна институција.

Ради превазилажења наведених проблема, у мају 2006. године, после консултација са Министарством просвете и спорта, а преко Националног савета за високо образовање, Министарство одбране предложило је измену и допуну члана 40. Закона о високом образовању, којима би се, попут високог образовања за потребе полиције, регулисало и високо образовање за потребе Војске Србије и Министарства одбране. Национални савет за високо образовање подржао је предлог Министарства одбране и проследио га је Министарству просвете на даљу надлежност. Та иницијатива обновљена је у јуну 2007, као и током 2008. године. Истовремено, Министарство одбране је преко Министарства просвете покренуло иницијативу да Влада Републике Србије оснује Војни универзитет.

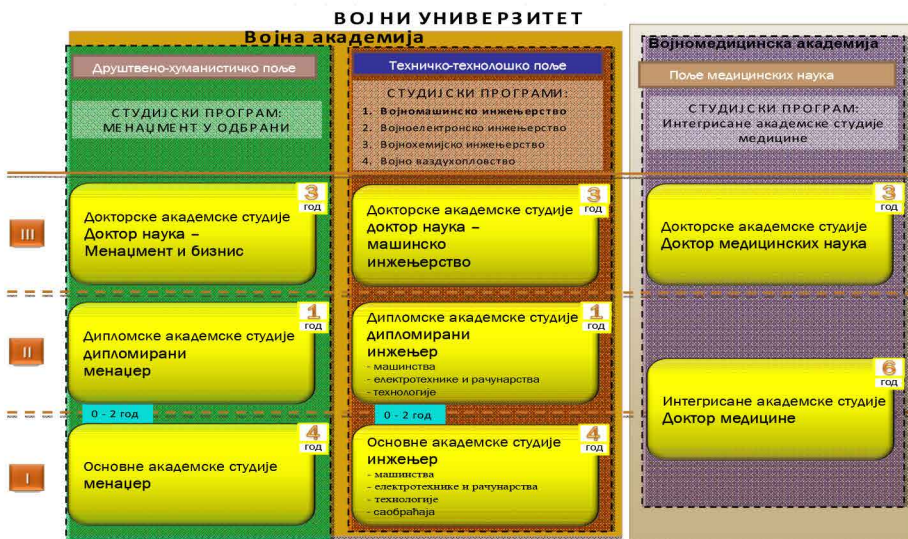
Према Закону о високом образовању, Универзитет је самостална високошколска установа која обједињује образовни, научноистраживачки и стручни рад, као компоненте јединственог процеса високог образовања. Високошколска установа има статус универзитета ако остварује академске студијске програме на свим нивоима студија, у оквиру најмање три образовно-научна поља и три области (члан 33. Закона). Факултети не могу да буду самосталне високошколске установе, већ су саставни део универзитета.

⁵² Такав утицај остварен је током 2005. године, када је Управа за школство, у сарадњи са Генералштабом и Војном академијом, спровела истраживање и израдила студију „Стручни профили официра Војске Србије“.

Факултет у саставу универзитета је високошколска установа која може да остварује академске студијске програме и развија научноистраживачки и стручни рад у једној или више области (члан 34. Закона).

Сходно наведеним законским одредбама, Војна академија и Медицински факултет Војномедицинске академије могу да буду акредитовани у оквиру универзитета или интегрисаног универзитета. Због указане потребе за интеграцијом кадровских, истраживачких и других капацитета, најбољи ефекти би били постигнути ако би се формирао интегрисани Војни универзитет, који би обједињавао те две установе без својстава правног лица. Интегрисани универзитет се акредитује као целина заједно са свим факултетима, без својстава правног лица који се налазе у његовом саставу. Укупни ресурси се рачунају на нивоу универзитета. Такав универзитет требало би да остварује академске студијске програме на свим нивоима студија, у оквиру најмање три поља и три области.

Имајући у виду чињеницу да су Војна академија и Војномедицинска академија у четвртном циклусу акредитовале студијске програме за два нивоа студија (основне, академске и интегрисане академске студије) и у три научна поља (друштвено-хуманистичко, техничко-технолошко и медицинско), у наредном, петом циклусу припремљена је документација за акредитацију интегрисаног Војног универзитета као самосталне високошколске установе и докторских студија у области друштвено-хуманистичких, техничко-технолошких наука (Војна академија) и медицинских наука (Медицински факултет Војномедицинске академије). Акредитација интегрисаног Војног универзитета и његових студијских програма, као и њихова имплементација, чини суштину треће фазе реформе високог војног образовања (шема 10).

Шема 10 – Трећа фаза реформе високог војног образовања

Докторске студије имају најмање 180 бодова ЕСПБ, уз претходно остварени обим студија од најмање 300 бодова ЕСПБ на основним и дипломским академским студијама, односно 360 ЕСПБ на интегрисаним основним и дипломским академским студијама из медицинских наука.⁵³ Називи студијских програма докторских академских студија и називи диплома на Интегрисаном Војном универзитету приказани су у табели 4.

Табела 4 – Студијски програми докторских академских студија (PhD)

Нучно поље	Студијски програми	Диплома
Друштвено-хуманистичке науке	Менаџмент у одбрани	Доктор наука – менаџмент и бизнис
Техничко-технолошке науке	Војномашинско инжењерство	Доктор наука – машинско инжењерство
Медицинске науке	Биомедицина	Доктор медицинских наука

Ради акредитације студијских програма докторских академских студија у три научна поља, интегрисани Војни универзитет требало би да докаже своју спремност за извођење докторских студија на основу показатеља који се односе на научноистраживачки рад.⁵⁴ Један од најзначајнијих докумената у том домену јесте Решење о акредитацији високошколске установе, односно интегрисаног Војног универзитета, као научноистраживачке организације. То решење је обавезни прилог за акредитацију студијског програма докторских студија. То значи да уколико високошколске установе нису акредитоване као научноистраживачке установе у Републици Србији, оне не могу да акредитују докторске студије, а самим тим ни универзитет као високошколску установу.⁵⁵

Осим акредитације интегрисаног Војног универзитета и докторских студија у три научна поља, у трећој фази реформе високог војног образовања планира се акредитација студијског програма Логистика у одбрани (модули: општа логистика, финансије и транспорт) на основним и дипломским академским студијама у оквиру интердисциплинарних, мултидисциплинарних, трансдисциплинарних (ИМТ) и двопредметних студија. При томе се под ИМТ студијским програмима подразумевају интердисциплинарни, мултидисциплинарни и трансдисциплинарни студијски програми који обухватају материју из две или више области из истог или различитих научних поља. Ти студијски програми се могу орга-

⁵³ Стандарди за акредитацију Студијских програма докторских студија, *Службени гласник РС*, бр. 106/2006, стр. 41.

⁵⁴ То су следећи документи: Програм научноистраживачког рада, Збирни преглед одбрањених теза и публикација; Листа научноистраживачких пројеката који се тренутно реализују на универзитету; Збирни преглед научноистраживачких резултата у установи у претходној години и други документи.

⁵⁵ Упутство за припрему документације за акредитацију докторских студија, Комисија за акредитацију и контролу квалитета, Београд, октобар 2007.

низовати у оквиру сва три нивоа студија и обе врсте високог образовања (академско и струковно).⁵⁶ Студијски програми који су припремљени за акредитацију у додатном, шестом циклусу приказани су у табели 5.

Табела 5 – Студијски програми који се акредитују у шестом циклусу

Студијски програм	Модули	Диплома	Додатак дипломи	
Основне академске студије (Bachelor)				
Логистика у одбрани	Општа логистика, Финансије, Транспорт	Менаџер логистике	Менаџер логистике у одбрани	– начелник (референт) интендантске службе – начелник (референт) финансијске службе – начелник (референт) саобраћајне службе
Дипломске академске студије (Master)				
Логистика у одбрани	Општа логистика Финансије транспорт	Дипломирани менаџер логистике	Дипломирани менаџер логистике у одбране	– начелник (референт) интендантске службе – начелник (референт) финансијске службе – начелник (референт) саобраћајне службе

Када је реч о образовању током живота, као једном од сегмената високог војног образовања, у трећој фази реформе планирано је да се реализује четврти ниво стручног усавршавања – Високе студије безбедности и одбране. Као што је истакнуто, Министарским упутством за 2009. годину регулисано је да се у текућој години пројектује тај ниво усавршавања. Сходно томе, Управа за школство и Војна академија разрадили су Почетну платформу са динамичким планом формирања четвртог нивоа усавршавања кадрова Војске Србије и Министарства одбране, као и државних службеника.

Према тој платформи, циљ тог курса је оспособљавање официра за највише дужности у Министарству одбране и Војсци Србије, државних службеника и других лица за обављање високих дужности у министарствима, др-

⁵⁶ Упутство за припрему документације за акредитацију ИМТ студијског програма, Национални савет за високо образовање, Београд, мај 2009, стр. 1.

жавним органима и институцијама Републике Србије који се ангажују на пословима безбедности и одбране. Кандидати за тај курс били би официри чина пуковника и бригадног генерала, као и цивилна лица која се баве питањима одбране и безбедности. Курс би трајао четири месеца.

У наредном периоду требало би да се створе услови, пре свега кадровски, за акредитацију командно-штабног усавршавања као дипломских академских студија (мастер). Тај студијски програм би се разликовао од студијског програма на истом нивоу студија (Менаџмент у одбрани) по томе, што би знатно био проширен циљ оспособљавања официра (командовање јединицама ранга батаљона, обављање штабних дужности у командама бригадног нивоа и других дужности у командама Војске Србије и организацијским јединицама Министарства одбране – по типу каријере). Стога би назив тог студијског програма могао да буде „Војни менаџмент“, назив дипломе био би „дипломирани менаџер“, а у Додатку дипломи биле би назначене компетенције официра за обављање дужности војног менаџера и официра одређеног типа каријере (командни, штабни, политика одбране, управљање људским ресурсима, обавештајно-безбедносни, логистички и наставно-научни). Услов за похађање тог нивоа студија био би завршен курс командира чете (батерије) и одређено искуство у командовању јединицама тог ранга. Школовање по акредитованом студијском програму за тај ниво усавршавања требало би да отпочне у школској 2010/2011. години. Тиме би се створиле неопходне претпоставке да генералштабно усавршавање похађају само они официри који су претходно завршили дипломске академске студије (мастер).

Закључак

Један од најзначајнијих чинилаца реформе високог војног образовања у Републици Србији чине нормативне и доктринарне претпоставке које су дефинисане у Закону о одбрани, Стратегији националне безбедности, Стратегији одбране и Стратегијском прегледу одбране. Динамика имплементације нових доктринарних поставки садржана је у Стратегијском прегледу одбране, као и у Министарским упутствима Министарства одбране за сваку годину. Када је реч о конципирању нових студијских програма, свакако, тежишни доктринарни документ јесте Стратегијски преглед одбране, у којем су дефинисане нове мисије и задаци Војске Србије. То имплицира потребу да нови студијски програми Војне академије обухвате садржаје којима ће се студенти оспособљавати за обављање тих мисија и задатака.

Једну од основних образовних детерминанти реформе високог војног образовања представља Болоњска декларација, која је усвојена у већини европских земаља, укључујући и нашу. У складу с том декларацијом извршене су битне измене у нормативној сфери која уређује простор високог образо-

вања, па је донет нов Закон о високом образовању Републике Србије. Та декларација проузроковала је значајне промене у сфери високог војног образовања у Европи, како у цивилном, тако и у војном сектору. Болоњски процес омогућује: упоређивање образовних система; признавање диплома и сертификата; јединствен систем трансфера кредита; мултициклични систем образовања и обуке и сарадњу у области европске гаранције квалитета високог образовања и стварање европске области високог образовања.

Приликом реформе система високог војног образовања узимани су у обзир и резултати два научноистраживачка пројекта која су се бавила реформом система војног школства у Министарству одбране и Војсци Србије и Црне Горе, као и дефинисањем стручних профила официра Војске Србије и Црне Горе, односно Војске Србије. Оба истраживања реализовала је Управа за школство Сектора за људске ресурсе Министарства одбране, у сарадњи са надлежним институцијама Министарства одбране и Војске Србије и Црне Горе у току 2006. године. Резултати тих истраживања су постепено имплементирани у све фазе реформе, а нарочито приликом конципирања нових студијских програма. Међутим, дефинисани радни и образовни профили официра допуњени су актуелним и антиципираним захтевима који проистичу из нових доктринарних опредељења, а пре свега из нових мисија и задатака Војске Србије.

Реформа високог војног образовања тече непрекидно већ две деценије, с тим што је највећи део времена утрошен на организационе промене које су неминовно пратиле и кадровске промене. Тек од пре неколико година реформа високог војног образовања усмерена је ка хармонизацији војношколског система са системом образовања у друштву, па је она обухватила и програмске садржаје који су нужно имплицирали и одговарајуће кадровске и организационе промене. Тај период реформи високог војног образовања може се поделити у три фазе.

У првој фази реформе остварена је сарадња са три факултета Београдског универзитета – Факултетом организационих наука, Факултетом безбедности и Саобраћајним факултетом. Са тим институцијама израђено је седам заједничких студијских програма, којима је омогућено стицање заједничке дипломе тих факултета и Војне академије.

У другој фази реформе акредитовани су студијски програми Војне академије као Високе школе академских студија у два научна поља – друштвено-хуманистичко и техничко-технолошко – при чему је развијено пет студијских програма основних академских студија (менаџмент у одбрани, војномашинско инжењерство, војноелектронско инжењерство, војнохемијско инжењерство и војно ваздухопловство) у трајању од четири године и четири студијска програма дипломских академских студија (менаџмент у одбрани, војномашинско инжењерство, војноелектронско инжењерство и војнохемијско инжењерство) у трајању од једне године. Истовремено, Војномедицинска академија је у пољу медицинских наука развила интегрисани студијски програм основних и дипломских академских студија медицине у трајању од

шест година. Као комплементаран систему образовања, у тој фази реформе конципиран је и развијен систем војне обуке, као неакредитовани део садржаја оспособљавања, који се изводи у војним камповима и који траје шест и по месеци. Та обука допуњује академско образовање и омогућује целовито оспособљавање будућих официра за обављање почетних дужности нивоа командира вода у одређеном роду – служби.

Након акредитације Војне академије и Војномедицинске академије као високих школа академских студија, створене су претпоставке за трећу фазу реформе високог војног образовања, која би тежишно обухватала развијање трећег нивоа студија (докторске студије). Међутим, основни предуслов за реализацију тих намера јесте одлука Владе Републике Србије о оснивању Војног универзитета, јер се ти нивои студија, као и претходна два, могу реализовати само у оквиру образовне институције типа универзитета. У складу са одлуком о намерама за формирање те институције, Министарство одбране чини напоре који су усмерени у том правцу.

Упоредо са реформом академског система образовања, извршене су значајне промене у систему образовања током живота, тако што су конципирана четири нивоа стручног усавршавања: основни командно-штабни курс, командно-штабно усавршавање, генералштабно усавршавање и Високе студије одбране и безбедности. За прва три нивоа усавршавања урађени су наставни планови и програми, док је за четврти ниво у току расправа о почетној платформи за тај ниво усавршавања. Такође, у току је израда студијског програма командно-штабног усавршавања који ће бити акредитован као дипломске академске студије (мастер).

Реформа система високог образовања, у чијем је средишту акредитација Војне академије и Војномедицинске академије, као и Војног универзитета, има вишеструку значај: прво, Војна академија је очувана као високошколска институција било да је самостална или у саставу Војног универзитета; друго, акредитација високошколских установа и студијских програма значајно доприноси афирмацији војне професије и побољшава мотивацију за војни позив; треће, систем високог војног образовања постаје део система високог образовања у друштву, а самим тим и европског простора за високо образовање; четврто, стварају се услови за прерастање Војне академије у регионални центар за образовање и усавршавање официрског кадра и пето, створене су могућности за запошљавање припадника Министарства одбране и Војске након престанка службе са друштвено верификованом дипломом.

Литература

1. Закон о министарствима (*Службени гласник Републике Србије*, бр. 43/07).
2. Закон о одбрани (*Службени гласник Републике Србије*, бр. 116/07).

3. Закон о Војсци Србије (*Службени гласник Републике Србије*, бр. 116/07).
4. Закон о високом образовању Републике Србије (*Службени гласник Републике Србије*, бр. 76/05 и 100/07 – аутентично тумачење), (*Службени гласник Републике Србије*, бр. 106, од 24. новембра 2006).
5. Закон о војним школама и војним научноистраживачким установама (*Службени лист СРЈ*, бр. 80/94, 85/94, 74/99 и *Службени лист СЦГ*, бр. 44/2005).
6. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Zrínyi Miklós National Defence University, Manuscript accomplished, 2007.
7. Јефтић, З.; Вуруна, М.: „Реформа војног образовања у Републици Србији – могућности, изазови, правци развоја“, *Војно дело*, бр. 1, 2009, стр. 155–174.
8. Килибарда, З.; Марчек, Ј.; Нишић, С.; Стојковић, В.: *Систем школства у Војсци Југославије* (студија), Центар војних школа Војске Југославије, Институт ратне вештине, Београд, 1997.
9. Листа стручних, академских и научних назива (*Службени гласник Републике Србије*, бр. 30/2007 и 112/2008).
10. Марчек, Ј.; Савић, А.; Данић, Н.; Суша, Б.: *Профили официра Војске Србије*, Војноиздавачки завод, Београд, 2006.
11. Марчек, Ј.: *Војношколски системи иностраних земаља*, Сектор за школство, обуку, научну и издавачку делатност, Институт ратне вештине, Београд, 2000.
12. Министарско упутство за 2008. годину, Министарство одбране, Београд, 2007.
13. Министарско упутство за 2009. годину, Министарство одбране, Београд, 2008.
14. Правилник о стандардима у поступку за акредитацију високошколских установа и студијских програма (*Службени гласник Републике Србије*, бр. 106, од 24. новембра 2006).
15. Реформа система војног школства у Министарству одбране и Војсци Србије и Црне Горе (студија), Министарство одбране, Сектор за људске ресурсе, Управа за школство, Београд, 2006.
16. Савић, А.; Марчек, Ј.; Суша, Б.; Данић, Н.; Живановић, Д.: *Стручни профили официра Војске Србије и Црне Горе* (студија), Министарство одбране, Сектор за људске ресурсе, Управа за школство, Београд, 2006.
17. Univerzita obrany, University of Defence, Ministerstvo obrany České republiky, Agentura vojenských informací a služeb, 2006.
18. Воткинс, А.: „Образовање официра у Србији: балансирање традиције и модерности“, *Безбедност Западног Балкана*, часопис београдске Школе за студије безбедности, Центар за цивилно-војне односе, бр. 6, 2007.

www.unob.cz; www. rma.ac.be; www.zmne.hu